

Spanje verzamelen

Dik Bakker

1. Waarom Spanje?

Het verzamelen van postzegels start met een zekere fascinatie voor die kleine kunstwerkjes rechtsboven op de post, meestal op jonge leeftijd. Is men er eenmaal door gegrepen dan komt men er op zeker moment achter dat een wereldverzameling een utopie is, en dat men zich op de een of andere wijze dient te beperken. De meest voor de hand liggende inperking is de keuze voor een land. En dat is dan vaak het eigen land, want daar komt men normaliter ook de meeste zegels van tegen. De afbeeldingen en thema's daarop hebben ook de grootste herkenbaarheid. Maar dat is ook nogal saai, want die zegels verzameld bijna iedereen al. Sommige verzamelaars vallen daarom na enige tijd voor andere landen en gebieden. De keuze daarvan is zelden volstrekt rationeel, en ligt meestal verborgen in het onderbewuste van de verzamelaar in kwestie. Maar soms ook lijkt er een aanwijsbare aanleiding te zijn. Men ontvangt bijvoorbeeld regelmatig post uit een ander werelddeel, of men is om een onafhankelijke reden geïnteresseerd in een ander land of cultuur, bijvoorbeeld door de eigen voorgeschiedenis. Mijn filabiografie gaat naar alle waarschijnlijkheid terug op mijn grootvader. Die was zeeman, en hij voer voornamelijk op Latijns-Amerika. Hij had een uitgebreide postzegelverzameling, en de dubbelen vielen zo af en toe mijn kant op. Verder stond er in de sober gevulde boekenkast bij mijn grootouders een Spaans woordenboek, waarin ik als jongetje begon te lezen, beginnend bij de 'A'. Zo simpel kan het zijn. En zo heeft elke verzamelaar ongetwijfeld een eigen verhaal.

Mogelijk heeft de lezer reeds een keuze voor Spanje gemaakt, of zelfs al een behoorlijke verzameling van dit land opgebouwd. Maar misschien staat men ook nog voor een drempel. Met dat uitgangspunt wil ik hier proberen een globaal overzicht te geven van wat de Spaanse filatelie te bieden heeft, en hoe men een verzameling Spanje zou kunnen opbouwen en uitbreiden, binnen de voor eenieder individuele, maar onvermijdelijke budgettaire grenzen. Mijn verhaal heeft geen andere pretentie dan enige orde scheppen in een uitgebreid domein, in de eerste plaats voor hen die nog aan het begin ervan staan. Maar wellicht kan het ook van enige interesse zijn voor degenen die al redelijk gevorderd zijn, maar een bepaalde grens hebben bereikt.

De Spaanse filatelie is een van de langst gevestigde, en wordt op hoog niveau beoefend, uiteraard vooral in het land zelf. Er bestaan dan ook vele serieuze en minder serieuze publicaties op dit gebied. Het ultieme handboek is waarschijnlijk dat van Oswald Schier (2011), die in twee kloeke delen ongeveer alle aspecten van het veld aan de orde stelt. Daarnaast zijn er vele deelstudies in boekvorm, over een bepaald aspect, een periode, een bepaalde serie, of zelfs een bepaald zegel. Tenslotte zijn er de talloze kortere bijdragen, in de vorm van artikelen in filatelistische tijdschriften, en op gespecialiseerde websites op het internet. De meest gebruikte catalogi zijn die van Edifil. Er bestaat een relatief eenvoudige, jaarlijks verschijnende versie met de meest actuele catalogusprijzen. En er zijn gespecialiseerde catalogi voor de verschillende periodes, waarin ook veel bijzonderheden staan vermeld ten behoeve van de meer gevorderde verzamelaar. Een alternatieve catalogus, die het midden houdt tussen de twee typen van Edifil, is die van Filabo, die met

onregelmatige tussenpozen verschijnt. De referenties naar deze catalogi vindt men achteraan.

Het nadeel van de meeste van deze publicaties kan zijn dat ze in de Spaanse taal zijn gesteld, en die zijn lang niet alle Spanje-verzamelaars voldoende machtig. Daarnaast zijn er echter de nodige publicaties in de tijdschriften van de gespecialiseerde verenigingen buiten Spanje, zoals het blad *Iberia* van de Kontaktgroep Spanje Portugal (KSP), die ook toegankelijk zijn voor lezers die het Spaans (nog) niet beheersen. In toenemende mate zijn die ook op het internet beschikbaar als digitaal archief. Voor het hanteren van de catalogi hoeft men overigens maar over een redelijk beperkt jargon te beschikken, dat elke verzamelaar zich eigen moet kunnen maken. Een korte lijst met de belangrijkste termen en hun vertaling treft men in de appendix. Een gebrek aan kennis van de Spaanse taal hoeft het enthousiasme voor de Spanje-filatolie overigens beslist niet in de weg te staan.

2. Een basisverzameling Spanje

Het aanleggen van een collectie postzegels van een bepaald land begint traditioneel met de gangbare, frankeergeldige zegels, en met afweken van wat men op de post aantreft. Dat beginnetje probeert men dan uit te breiden door het compleet maken van series, zoals die zijn aan te treffen in de inmiddels aangeschafte catalogus. Vervolgens gaat men verder terug in de tijd, via dubbelenboeken van medeverzamelaars in een club. Is men iets beter bij kas, dan schaft men zich via een handelaar of veiling een in zekere mate gevorderde verzameling aan, die dan kan worden vervolmaakt. Of men is zo fortuinlijk de collectie van een familielid te erven.

De meeste verzamelaars zullen aanvankelijk uitgaan van wat men in het eerste deel van de gebruikelijke catalogi aantreft: de zogenaamde hoofdnummers. Dat zijn dan in elk geval de *permanente zegels*, langlopende series, die door de meeste landen vanaf het midden van de negentiende zijn uitgegeven. Daarop staat veelal het portret van een staatshoofd afgebeeld, een rijkswapen of een ander symbool, of alleen maar een simpele frankeerwaarde. Zo rond het jaar 1900 komen daar gaandeweg de meer gevarieerde, en slechts korte tijd beschikbare *gelegenheidszegels* bij. Dit geheel kan men uitbreiden met zegels uit het '*back of the book*': de overige categorieën, die meestal achterin de catalogus zijn opgenomen. Daar treft men dan bijvoorbeeld zegels voor de luchtpost, strafportzegels en telegramzegels.

De echte puristen onder de verzamelaars zullen zich beperken tot de permanente zegels, omdat men alleen die als essentieel voor de frankering van de post beschouwt, terwijl men de rest ziet als plakplaatjes of winstobject van de posterijen. Maar de meeste verzamelaars versmaden de vaak fraai ontworpen gelegenheidszegels niet, en geven alle zegels die te vinden zijn onder de hoofdnummers in de catalogus een plaatsje in hun album. Ik zal een collectie die beoogt alle zegels met een hoofdnummer te omvatten een *basisverzameling* noemen. Maar ook daarbinnen zal men zich mogelijk willen beperken. Een onvermijdelijke grens is uiteraard de budgettaire: vrijwel elk land kent zegels die voor veel verzamelaars te kostbaar zijn. Daarvan hebben soms slechts enkele honderden of zelfs tientallen exemplaren het slagveld van de tijd overleefd. De kans dat men ze in een oude koffer op zolder aantreft, of kan ruilen met een medeverzamelaar, zoals in romantischer tijden nog wel eens gebeurde, is inmiddels verwaarloosbaar klein geworden.

Als we ons richten op Spanje dan is voor de periode 1850–2020 sprake van maar liefst 5434 hoofdnummers in de catalogus.[1] Als dit teveel van het goede lijkt, dan kan men op diverse manieren grenzen aan de collectie stellen. Als een Spanjeverzamelaar zich inderdaad beperkt tot de *series básicas* ('permanente series'), dan blijven er zo'n 630 hoofdnummers over, ofwel een kleine 12% van het totaal. Daarop treft men afbeeldingen van één koningin, Isabel II, zes koningen en een dictator. Van elk vindt men een voorbeeld in afbeelding 1. Het is wellicht niet geheel toevallig dat de dictator zich het grootste formaat heeft toegemeten.[2]

Afb. 1 Permanente uitgiften met portretten

Daarnaast verschenen er nog enkele series met allegorische voorstellingen uit de korte periode van de Eerste Spaanse Republiek (1870-74), die ook tot de permanente uitgiften dienen te worden gerekend. Een exemplaar uit elk van die drie series staat afbeelding 2.

Afb. 2 Drie negentiende-eeuwse allegorieën

Tenslotte zijn er tussendoor nog enkele series met wapens uitgegeven, en enige zegels met alleen een waardecijfer als afbeelding, die in zo'n beperkte collectie zouden passen. En als men nog wat ruimhartiger wil zijn, dan kunnen we de drie series met beroemde personen zoals die werden uitgegeven tijdens de Tweede Republiek (1931-1939) ook nog wel meenemen. Deze vervingen de permanente zegels met het portret van koning Alfonso XIII met overdruk REPÚBLICA ESPAÑOLA, die aanvankelijk werden gebruikt als nooduitgiften. Enkele zegels daaruit bevinden zich in afbeelding 3.

Afb. 3 Beroemde personen

Telt men ook deze laatste mee, dan bestaat een complete verzameling Spanje uit ongeveer 660 zegels. Daarbij zitten dan wel nogal wat exemplaren die het budget van het merendeel der verzamelaars te boven zullen gaan, met name uit de 'klassieke' periode (1850-1900).

Men kan uiteraard ook de complementaire, in elk geval veel kleurrijkere weg bewandelen: uitsluitend gelegenhedszegels. Dan praten we in het geval van Spanje over zo'n 5.000 zegels, waarvan verreweg de meeste in de categorie 'betaalbaar' zullen vallen. Meer dan bij de permanente zegels krijgt men dan te maken met een keur aan stijlen, thema's, kleuren en formaten. Afbeelding 4 geeft een klein voorproefje.

Afb. 4 Gelegenheidszegels uit de periode 1905-2016

Een veel gekozen vorm van selectie is die tussen *usado* ('gebruikt') en *nuevo* ('nieuw, ongebruikt'). Die kan uiteraard hand in hand gaan met de eerdergenoemde selectievormen. Voor de periode 1850-1960 geldt voor vrijwel alle zegels dat ongebruikt aanzienlijk duurder is dan gebruikt, al helemaal als men ook nog eens postfris prefereert. Met name voor de klassieke periode zijn de prijzen *sin señal de fijasellos* ('zonder spoor van een plakker') soms astronomisch. De Edifil catalogus geeft voor de zegels tot 1900 alleen een prijs met plakker (*); voor postfris (**) liggen de gevraagde bedragen soms nog boven de catalogusprijs. Voor de getande zegels uit de periode 1865-1950 geldt dat ze vaak slecht gecentreerd zijn, een fenomeen dat bij Spanje om een of andere reden veel vaker voorkomt dan bij andere landen. Voor zeer goed gecentreerde exemplaren uit die periode wordt vaak aanzienlijk meer gevraagd, met name bij ongebruikt.

Vanaf ongeveer 1960 beginnen de plakkers te verdwijnen. Sinds die tijd worden de nieuw verschenen zegels in steeds grotere aantallen door steeds meer verzamelaars in postfrisalbums geschoven. Dan stoppen de catalogi tevens met het onderscheid **/* en wordt postfris de standaard. Exemplaren met plakker dienen dan aanzienlijk lager te worden ingeschat. Dat is uiteraard geen probleem voor de verzamelaar die zijn collectie niet als een belegging ziet, en die gewoon van alle verschenen zegels een exemplaar in zijn album wil hebben. Ook verschijnen er na 1960 steeds meer uitgaven per jaar, in steeds grotere oplagen. Tegelijkertijd neemt het daadwerkelijke gebruik van postzegels gaandeweg af, mede door opkomst van het internet. Rond 1990 komt er dan ook een keerpunt. Hierna wordt het in feite steeds lastiger een zegel in echt gebruikte toestand te vinden. Treft men ze aan, dan zijn ze vaak afkomstig uit een abonnement en fabrieksmatig afgestempeld.[3] De prijzen voor ongebruikt en gebruikt zijn vanaf dat jaar daarom veelal gelijk, in elk geval zolang de zegels frankeergeldig blijven. Daarna zou men een verschil verwachten ten gunste van (echt) gebruikt. De enige garantie daarop is dan uiteraard dat het zegel zich bevindt op een min of meer compleet, echt gelopen poststuk.

Afgezien van het prijskaartje is de voorkeur voor gebruikt of ongebruikt uiteraard geheel persoonlijk. Gebruikte zegels zijn vaak beter van kwaliteit –

tanding, kleur, en niet te vergeten: ze zijn gegomd - en geven een goed zicht op het complete ontwerp, in alle details. Gebruikte zegels daarentegen hebben iets extra's: de afstempeling vertelt het een en ander over het postaal gebruik, zeker als hij leesbaar en compleet is, en niet te zwaar aangezet, zodat het zicht op de afbeelding niet te zeer wordt belemmerd. Elk zegel krijgt door de afstempeling zijn eigen kleine geschiedenis. Om die reden worden gebruikte zegels soms niet afgeweekt maar op een fragment van het oorspronkelijk stuk bewaard, met behoud van de complete afstempeling, zeker als die bijzonder is. Een 'droomverzameling' omvat wellicht van elk zegel een ongebruikt èn een net gebruikt exemplaar; dan heeft men *the best of both worlds*. Afbeelding 4 laat van zo'n verzameling een heel klein stukje zien. Van links naar rechts zijn het:

- Spanje's eerste uitgifte (1850; Ed.1)
- zegel uit de eerste gelegenheidsserie: 300 jaar *Don Quijote* (1905; Ed.264)
- zegel uit Rode Kruisserie met nieuwe waarde in overdruk (1927; Ed.381)
- zegel uit de eerste serie van de *Estado Español* (1936; Ed.812)
- hoge waarde late luchtpostserie (1953; Ed.1125)
- zegel uit serie opgedragen aan de Marine (1964; Ed.1612)

Afb. 4 Dubbel verzameld

In tegenstelling tot veel andere landen lijkt voor Spanje te gelden dat het ook voor de periode 1900-1960 soms lastiger lijkt zegels in gebruikte dan in ongebruikte staat te vinden. Dit is met name het geval voor veel gelegheidsuitgiften uit die tijd. Mogelijk hangt dit samen met een voorkeur voor ongebruikt die de Spaanse verzamelaar lijkt te kenmerken, en die er mogelijk voor heeft gezorgd dat er minder gebruikt materiaal is overgeleverd. Een waarschijnlijker verklaring voor dit verschijnsel is overigens dat veel gelegheidsuitgiften uit die periode een extreem korte frankeergeldigheid kenden. Zo was de uit tien zegels bestaande *Don Quijote*-serie uit 1905 slechts twee weken geldig, en alleen in Madrid te koop. De Rode Kruisserie uit 1927 was zelfs maar één dag frankeergeldig. De zegels konden daarna vaak nog wel aan de filatelieloketten worden gekocht, en daarbij eventueel worden voorzien van een *anulación de complacencia* ('welwillendheidsafstempeling'). Maar voor de oprechte verzamelaar van 'gebruikt' dient de datum van het stempel uiteraard leesbaar te zijn, en te vallen binnen de periode van geldigheid.

Verder zou men een collectie ook kunnen begrenzen in de tijd. Een ooit populaire keuze was die voor de *klassieke periode*: vanaf het allereerste zegel van het land in kwestie tot het jaar 1900. Men mijdt dan tevens alle gelegheidszegels,

die pas rond die tijd beginnen te verschijnen. Tot aan 1865 gaat het in Spanje dan om ongetande zegels, daarna zijn ze geperforeerd. De eerder dat jaar verschenen permanente serie werd datzelfde jaar nogmaals uitgegeven, in ongeveer dezelfde kleurstelling, maar nu getand. Beide versies staan in afbeelding 4, de eerste ongebruikt, de tweede in gebruikte uitvoering.

Afb. 5 De laatste ongetande en eerste getande serie

Om enigszins compleet te geraken dient men dan wel diep in de buidel te tasten, omdat sommige vroege zegels zeer schaars zijn, en de oplagen ervan hoe dan ook veel kleiner dan die van de latere uitgaven. Men kan, als eerder opgemerkt, deze door de bank genomen nogal kostbare periode ook links laten liggen, en aanvangen bij het begin van de 20e eeuw. Dan is de kans op het completeren van de meeste series wat meer realistisch. Een derde, voor Spanje heel specifieke periode waarop men zich zou kunnen concentreren is die van de Burgeroorlog (1936-1939). Op deze ook vanuit filatelistisch perspectief uitzonderlijke periode komen wij later nog terug.

Een weer andere mogelijkheid die ik hier vermeld is thematisch verzamelen, waarbij de afbeelding op het zegel centraal staat. Voorbeelden zijn: sport; beroemde personen; schilderkunst; (bepaalde) dieren; het Rode Kruis; schepen; vliegtuigen. Een dergelijke verzameling strekt zich meestal uit over een aantal (of zelfs alle) landen, maar voor sommige thema's biedt Spanje al flink wat mogelijkheden, zeker als men bij elk zegel verdieping zoekt in de vorm van bijbehorende filatelistische en niet-filatelistische documentatie.

Er zijn ongetwijfeld andere vormen van inperking te vinden op een verzameling Spanje. Een mogelijke restrictie is monetair. Sinds 1850 kende Spanje diverse eigen geldstelsels, maar in 2001 kwam er met de invoering van de Euro een einde aan de peseta, die sinds 1872 de eenheid was. Kiest men de invoering van de Euro als grens, dan betekent dit dat het domein van verzamelen bij definitie beperkt is, en niet met zo'n 80 zegels, vele velletjes en overige *merchandise* per jaar groeit, zoals dat de laatste decennia het geval is.

Veel verzamelaars die zich om welke reden dan ook aangetrokken voelen tot de Spaanse filatelie zullen het toch moeilijk vinden een deel van de basisverzameling links te laten liggen. Maar zelfs een verzamelaar die alle 5433 reguliere zegels die in de catalogus van het jaar 2020 worden vermeld in zijn of haar album heeft, bezit nog maar een deel van wat een complete collectie Spanje kan worden genoemd. Meer dan enig ander mij bekend land dat sinds het midden van de negentiende eeuw postzegels heeft uitgegeven grossiert de Spaanse filatelie in varianten op de standaard catalogusnummers. De gespecialiseerde catalogi registreren deze varianten uitgebreid; en ook de eenvoudigere catalogi laten zich op dit punt niet

geheel onbetuigd. Het kan daarbij zowel gaan om bewust gecreëerde als om onbedoelde varianten; de laatste vaak het gevolg van fouten in het productieproces, en lacunes in de controle achteraf. De scheidslijn tussen deze twee categorieën is overigens nogal dun, omdat men zich niet aan de indruk kan onttrekken dat sommige 'fouten' en afwijkingen van de tot uitgifte gekomen zegels met opzet door de posterijen zijn geproduceerd, om de verzamelaar een genoegen te doen en de eigen kas te spekken. Hoe dan ook: alhoewel iedere verzamelaar uiteraard zelf beslist wat in zijn of haar album een plaatsje krijgt en wat niet, is de verleiding groot om dóór te verzamelen, ook als men alle basisnummers in bezit heeft die men zich kan permitteren. Immers, een verzameling die 'af' is staat stil, verliest zijn aantrekkingskracht, en dreigt naar zolder te worden verhuisd: het treurige einde van een fraaie hobby.

In de volgende paragrafen kijken we naar een aantal mogelijkheden om een verzameling Spanje uit te breiden naast de vele mogelijkheden die een basisverzameling reeds te bieden heeft.

3. Varianten op de basiszegels

Waar doel ik op? Laten we een specifieke Spaanse uitgifte tot voorbeeld nemen, en wel de op 29 september 1930 verschenen serie *Descubrimiento de América*.^[4] Deze serie bestaat – niet ongebruikelijk voor die tijd – uit meerdere onderdelen. Ten eerste is er een reeks van 15 zegels voor de gewone post, met waarden oplopend van 1 céntimo tot 10 peseta's, het duizendvoudige. Daarbij behoort nog een toeslagzegel voor spoedbestelling, met de opdruk URGENTE, gedrukt op een kleurvariant van het zegel van 20 céntimos uit dezelfde serie. Dan is er een reeks van 12 zegels voor luchtpost binnen Europa, lopend van 5 céntimos tot eveneens 10 peseta's. En tenslotte is er ook nog een reeks van 7 zegels specifiek voor luchtpost naar Latijns-Amerika, wederom lopend van 5 céntimos tot 10 peseta's. Tezamen zijn dit dus maar liefst 35 zegels, in de catalogus geregistreerd onder de nummers Ed.531/565. Mede gezien het nogal ruim uitgevallen formaat van de meeste van deze zegels is dit reeds voldoende om diverse albumpagina's mee te vullen. Afbeelding 6 geeft een representatief overzicht van deze driedelige serie, die wellicht een van de langste en qua ontwerp meest geschakeerde is in de filatelistische historie.

Afb. 6 Acht exemplaren uit de serie *Descubrimiento de América*

Dit is echter maar een fractie van alle zegels die in de meer gespecialiseerde catalogi te vinden zijn onder het hoofd van deze uitgifte. Er zijn in elk geval nog de volgende varianten.

Sin dentar. Zoals voor veel zegels die uitkwamen nadat de perforatie was ingevoerd, zijn ook van deze serie ongetande exemplaren bekend, zelfs van alle 35 zegels. De gespecialiseerde Edifil catalogus vermeldt ook de geproduceerde aantallen: tussen 1.000 en 5.000. Men mag dan ook aannemen dat ze in dit geval doelbewust door de postale autoriteiten op de markt zijn gebracht; er kan geen andere reden zijn voor een dergelijke omvangrijke productie. Ze zijn in de catalogus opgenomen met een 's' toegevoegd aan het corresponderende catalogusnummer.[5]

Afb. 7 Enkele ongetande exemplaren uit de serie (Ed.558s, 564s)

Varietad de perforación. Bij het perforeren gaat er wel eens iets mis; zoals we later zullen zien zelfs bij moderne zegels. Van veel uitgiften zijn daarom exemplaren bekend die slechts partieel getand zijn. Dat het in het geval van deze serie gaat om echte bedrijfsongevallen moge blijken uit het feit dat ze maar voor een klein deel van de zegels zijn gevonden. Te oordelen naar de catalogusprijzen zijn ze ook relatief schaars. Bij de gewone post van de *Descubrimiento*-serie vinden we de meeste varianten, maar in geen geval bij meer dan 9 van de 35 waarden:

- horizontaal of verticaal ongetand (sh/sv: tezamen 7 stuks)
- ongetand randstuk rechts, links, boven, onder (smd/smi/sma/smz: 16)
- ongetand randstuk zowel links als onder (smiz: 1)
- horizontaal of verticaal paar met ongetand tussenstuk (sph/spv: 17)

Color cambiado. Deze zegels hebben een andere kleur dan de uiteindelijk gekozen. Het gaat om kleurproeven, vervaardigd om tot een juiste kleurstelling van het betreffende zegel en van de gehele serie te komen. In principe hadden deze vernietigd moeten worden, en nooit de verzamelaarsmarkt mogen bereiken. Van deze serie zijn in totaal 16 getande en 7 ongetande waarden bekend in een andere kleur dan de uiteindelijk gekozen. Gezien de geproduceerde aantallen (1.000) moeten ook deze bewust in omloop zijn gebracht. In afbeelding 8 staat links het originele luchtpostzegel van 30 céntimos, en rechts dat van 50 céntimos. In het midden vindt men het zegel van 30 céntimos in de kleur van het qua afbeelding identieke zegel van 50 céntimos. Van deze kleurproef zijn overigens drie jaar na het verschijnen van de serie nog eens 10.000 exemplaren bijgedrukt, naar verzoek van de verzamelaars. De geldigheid van de uitgifte was toen reeds lang verstreken. Deze zegels krijgen in de catalogus de toevoeging 'cc'.

Afb. 8 Alternatieve kleurstelling (Ed.553, 553cc, 555)

Adorno. Soms zijn in het vel waar een zegel onderdeel van uitmaakt versierselen of andere kenmerken aangebracht, in de velrand of ook midden in het vel, als opvulling. Soms ook worden de zegels in het vel afgewisseld met vignetten zonder frankeerwaarden. In bepaalde gevallen worden deze apart genoemd in de catalogi, hetgeen ertoe kan leiden dat de betreffende zegels kunnen worden verzameld met zo'n element aangehecht. Bij deze serie is dit het geval bij de drie driehoekzegels voor de gewone post. Er zijn zelfs twee verschillende soorten versiering in het vel opgenomen. Soms ontbreekt de tanding tussen zegel en versiering (b/ba/bsmv: 9 stuks).

Afb. 9 Zegel plus versiersel (Ed.539b)

Muestra. Dit zijn monsters. Ze zijn in de eerste plaats bedoeld voor het archief van de post en dat van de Wereldpostvereniging (de Union Postale Universelle, U.P.U.) te Bern. In Spanje kregen ze echter nog een andere functie: ze werden aan de postkantoren ter beschikking gesteld als vergelijkingsmateriaal, om de beambten te helpen nagemaakte zegels te herkennen. Langs die weg raakten ze kennelijk ook beschikbaar voor verzamelaars, in grotere aantallen dan in de meeste andere landen, en wellicht onbedoeld door de autoriteiten. De monsters zijn ongeldig gemaakt voor postaal gebruik door de opdruk MUESTRA (cataloguscode M), of door het aanbrengen van een gat (code T van *taladro*). In het geval van deze serie zijn er zelfs voor Spaanse begrippen uitzonderlijk veel soorten monsters door de controle geslipt. Ik telde in het totaal niet minder dan zo'n 240 verschillende exemplaren, waaronder ook kleurverschillen in de MUESTRA-opdruk, diverse vormen van het *taladro*, combinaties van opdruk en gat, *sin dentar* en *colores cambiados* varianten (codes M/Ma/MT/MTa/MTas/MTb/MTbs/MTbas/MTc/MTcs/MTcas/MTs/ccMTs).

Afb. 10 MUESTRA in rood en zwart (Ed.542Ma, 547M)

Habilitacion. Hier gaat het om opdrukken van diverse aard. Die kunnen zijn voor puur postale toepassing, zoals de URGENTE opdruk ('per expresse'), een opdruk AÉREO ('luchtpost'), of OFICIAL ('dienst'). Ze kunnen ook dienen om aandacht te schenken aan speciale gelegenheden, zoals een expositie of koninklijk jubileum. De indicatie als toevoeging aan de catalogusnummers is veelal de hoofdletter H, eventueel gevolgd door een type-letter (Ha, Hb, ...) als er diverse opdrukken zijn. Bij deze serie is sprake van twee verschillende gelegenhedenopdrukken, te weten C.U.P.P. (H: 35 zegels) en SEVILLA 1930 (Ha: 35). De kleur van de opdruk is zwart of rood, al naar gelang de kleur van het zegel zelf. C.U.P.P. is de afkorting van *Congreso de Unión Postal Panamericana*, het congres van de in 1911 opgerichte postunie tussen de Latijns-Amerikaanse landen, waar Spanje zich in 1926 bij aansloot. De opdruk loopt vooruit op het voor 1931 geplande congres van deze Unie in Madrid. Hij verscheen al eerder op de *Quinta de Goya*-serie uit hetzelfde jaar (Ed.499-530). De *Sevilla*-opdruk verscheen in het teken van de in 1930 gehouden Wereldtentoonstelling in die stad, waar een aantal Latijns-Amerikaanse landen met een eigen paviljoen vertegenwoordigd was, en waaraan een aparte serie van 26 zegels is gewijd, die op 10 oktober 1930 zou verschijnen (Ed.566-591). In afbeelding 11 staat een voorbeeld van elk van beide opdrukken op hetzelfde zegel.

Afb. 11 C.U.P.P. en SEVILLA 1930 opdrukken (Ed.555H/Ha)

Error de impresión. Bij opdrukken kan er, gezien de technische en praktische complicaties die bij het aanbrengen ervan kunnen optreden, heel veel misgaan. Bij deze uitgifte zijn drie vormen van opdrukfouten bekend geworden. Er zijn exemplaren met een onvolledige afdruk van het woord URGENTE, afkomstig van positie 25 in het vel (hp: 1 zegel). Verder is er een met een kleinere versie van de letter 'N' (hpa: 1). Tenslotte zijn er exemplaren van het betreffende zegel gevonden waarbij de opdruk URGENTE geheel achterwege is gebleven. Dit komt voor zowel bij de getande als de ongetande versie. Van de getande versie zijn overigens bewust 1.000 opdrukloze exemplaren vervaardigd, zodat dit niet als een pure productiefout te boek kan worden gesteld, maar als een aardigheidje voor de verwende verzamelaar.

Carnet. Van deze serie is tenslotte ook nog een carnet verschenen, met daarin alle 35 zegels verspreid over tien pagina's, dat als *obsequio* ('relatiegeschenk') diende voor de autoriteiten. Deze carnets zijn er ook voor enkele andere series uit deze periode. Deze carnets dienen overigens te worden onderscheiden van het *carné*, het postzegelboekje, waarover later.

Afgezien van de 35 reguliere zegels van de *Descubrimiento de América* serie gaat het dus verder vooral om niet voor postaal gebruik bestemde, en dus in principe ongebruikte exemplaren. Tellen we daar ook nog 35 gebruikte zegels bij, dan dient men, om deze serie echt 'compleet' te hebben, in elk geval ruim 500 stuks te bemachtigen; genoeg om een aardig album mee te vullen. En zelfs van de 'afwijkingen' kan soms nog wel een gebruikt exemplaar worden aangetroffen.

En dan zijn we er nog absoluut niet. Er bestaan nog verscheidene andere vormen van variatie, die niet bij deze serie optreden maar wel bij andere Spaanse uitgiften. Die komen in de volgende paragraaf aan de orde.

4. Verdere varianten

De *Descubrimiento*-serie verschaft ons dus een flink aantal extra's. We vinden daarbij echter niet alle variëteiten die de Spaanse filatelie ons te bieden heeft. Bij andere uitgiften vinden we nog een aantal andere verzamelwaardige varianten. Ik vond in elk geval de volgende.

Variedad de perforación 2. Het gaat hier niet om onvolledige, dus foute tanding, maar om reguliere tandingvarianties bij eenzelfde zegel. Een voorbeeld daarvan is de fameuze *Montserrat*-serie uit 1931. De zegels voor gewone post en luchtpost van deze serie komen zowel voor met kamtanding $11\frac{1}{4}$ als met lijntanding 14. We nemen het luchtpostzegel van 50 céntimos als voorbeeld. De grovere $11\frac{1}{4}$ tanding staat geheel links in afbeelding 12, de fijnere 14 rechts daarvan. Aangenomen wordt dat deze laatste versie een privéonderneming is geweest, op basis van de ongetande variant, die ook van deze serie bestaat. Een voorbeeld daarvan treft men ernaast. Tenslotte is door de postrijen zelf ook versie uitgebracht in tanding 14. Deze was bedoeld als *obsequio*, een relatiegeschenk. Ze zijn met wat meer zorg gedrukt, scherper van tekening en helderder van kleur. Die laatste variant staat geheel rechts.

Afb. 12 *Montserrat* luchtpost, links tanding $11\frac{1}{4}$, rechts 14 (Ed.654/d/s/N)

Ook de serie met koning Alfonso XIII van 1922 – bekend als *tipo Vaquer*, naar de ontwerper ervan – kent de nodige tandingvarianties, in zowel kam- als lijntanding. In afbeelding 13 staan drie voorbeelden; links steeds de standaarduitvoering in kamtanding 13 bij $12\frac{3}{4}$ en daarnaast de grovere $11\frac{1}{4}$ versie.

Afb. 13 Tandingvarianten van de Vaquer-serie (Ed.317/Adc, 320/dc, 321/dc)

Verder is deze vorm van verschil in tanding binnen een en dezelfde serie bij Spaanse zegels tamelijk schaars.[6]

Doble perforación. De perforeermachine heeft hier een slag te veel gemaakt. Dit komt vrij regelmatig voor. Hieronder een voorbeeld van een verticale dubbelslag. Vervalsing lijkt mij in dit soort gevallen overigens niet al te gecompliceerd. Waarschijnlijk mede als gevolg daarvan zijn veel dubbelperforaties niet al te hoog geprijsd in de catalogus. De duurdere exemplaren dienen bij voorkeur vergezeld te gaan van een certificaat van de hand van een erkende keurmeester. Dat geldt in feite voor alle duurdere aanschaffen, met name die uit de klassieke periode, toen er veel werd vervalst.[7]

afb. 14 Dubbelslag van de perforator (Ed.795spvb)

Dentado (muy) desplazado. Als het echt behoorlijk misgaat bij het perforeren dan ontstaan producties als die in afbeelding 15. Gezien de vele versies van mistanding bij dit permanente zegel uit 1987 kan men zo zijn twijfels hebben t.a.v. het al of niet moedwillige karakter en het bewust op de markt brengen ervan. Deze exemplaren hadden hoe dan ook niet buiten de drukkerij mogen belanden, maar ze vormen een aardige extra inkomstenbron voor de handel. Zo naast elkaar geplaatst lijken deze mistandingen op de achtereenvolgende plaatjes uit een tekenfilm.

Afb. 15 Seriële misdaad door de perforeermachine (Ed.2879/a-f)

Een echt dramatische uitschieter, die niet als zodanig gecatalogiseerd is, maar die men toch af en toe tegenkomt, staat in afbeelding 16. Hier lijkt opzettelijke productie overigens minder waarschijnlijk. Vaak zijn dergelijke missers een gevolg van een vouw in het papier, zoals ook hier. Ze staan te boek als druktoevalligheden, en noteren interessant genoeg vaak veel minder dan echte drukfouten, alhoewel ze wellicht schaarser zijn.

Afb. 16 Totale misslag van de perforator (Ed.682)

Habilitación 2. De opdruk URGENTE uit de *Descubrimiento*-serie hierboven werd niet gezet op een zegel dat ook zonder die opdruk uitgegeven werd, maar op een speciaal exemplaar. Dat is wel het geval met zegels voor de gewone post die middels een opdruk AEREO geldig zijn gemaakt voor luchtpost, al of niet met een toeslag. Dat zien we bij de allereerste luchtpostzegels uit 1920. Deze zijn vervaardigd door een opdruk op vijf waarden van de langlopende serie met koning Alfonso XIII, bekend als het type *Medallón*. De laagste en de hoogste waarde ervan staan links in afbeelding 17. Ook later kwam een dergelijke functie-transformatie-door-opdruk nog wel voor, zoals bij het zegel dat in 1938 werd uitgegeven ter gelegenheid van de 150ste verjaardag van de Amerikaanse grondwet. Deze uitgifte kwam tot stand door de bemoeienis van de Amerikaanse postzegelhandelaar Arthur Barger, die naar Barcelona was gekomen om daar een filatelistische dienst op te zetten. Dat was ten tijde van de Burgeroorlog, en van luchtpost was op dat moment al geruime tijd geen sprake meer. De revenuen droegen echter bij tot de oorlogsinspanningen van de Republiek.

Afb. 17 Gewone post en luchtpost (Ed.268/292, Ed.278/296, Ed.763/765)

De zegels met opdruk HPN, of compleet: HABILITADO POR LA NACIÓN, van kort na de revolutie van 1868, zijn ook van dit type. Te beginnen in Madrid, en gevolgd door een aantal andere plaatsen, werden de nog beschikbare en frankeergeldige postzegels met het portret van koningin Isabel II voorzien van de HPN opdruk, die in allerlei varianten opdook. Het betreft voornamelijk de zegels Ed.87 t/m 100, waaronder zich ook twee cijferzegels bevinden. Ze vormen een apart verzamelgebied. Sommige

exemplaren zijn zeer schaars, en dienen bij voorkeur vergezeld te gaan van een certificaat van echtheid. In afbeelding 18 treft men een voorbeeld van een meer bescheiden exemplaar. Het is het zegel van 50 milésimas uit de tweede serie van 1867.

Afb. 18 HPN opdruk (Ed.96)

Een speciale plaats dient hier te worden ingeruimd voor de schaarse zegels met een meervoudige opdruk, in de zin van: meermaals van doel veranderd. Dit is het geval met de op 15 september 1926 verschenen serie ter ere van het Spaanse Rode Kruis, waarvan de frankeergeldigheid slechts drie dagen duurde. Het zegel met de hoogste frankeerwaarde van de serie, 10 peseta's, is te vinden in afbeelding 19 links. De overgebleven voorraden van deze serie werden op 17 mei 1927 opnieuw bij de loketten aangeboden, nu voorzien van een opdruk ter ere van het 25-jarig ambtsjubileum van koning Alfonso XIII (tweede zegel van links). Op dezelfde dag verschenen nog twee series op basis van de oorspronkelijke opdrukloze Rode Kruiszegels. Een had de Alfonso-opdrukken plus een nieuwe frankeerwaarde, ter aanvulling van de bestaande waarden (derde van links). Verder was er een serie met enkele aanvullende en reeds bestaande waarden op de koloniale variant van de oorspronkelijke serie. Die waren reeds voorzien van een opdruk met de naam van een van vijf Afrikaanse kantoren. Deze laatste zegels waren gedrukt in afwijkende kleuren, en zijn ook daarom goed te onderscheiden van de Spaanse versies (het paarse zegel met opdruk CORREO ESPAÑOL TANGER, rechts). De laatste drie waren alleen frankeergeldig op de dag van uitgifte.[8]

Afb. 19 Meervoudige opdruk (Ed.337/361/387/396)

Error de impresión 2. We zagen al eerder dat het plaatsen van opdrukken in het bijzonder gevoelig is voor fouten. Ik noem de meest voorkomende vormen ervan: onvolledigheid; opvallende verschuiving van positie; variatie in vorm, waaronder lettertype; kleurverschil; kopstaand; meervoudige opdruk; en opdruk geplaatst op de gomzijde. Al deze vormen komen voor bij Spaanse zegels, en er zou een uitgebreid artikel en dito (deel-)verzameling aan gewijd kunnen worden. Hiervan enkele voorbeelden.

Het eerste is afkomstig van de Rode Kruisreeks met de jubileumopdruk plus nieuwe waarde, zoals hierboven reeds getoond. Dit is een van de rijkste

jachtgebieden als het gaat om opdrukfouten. In afbeelding 20 zien we van links naar rechts:

- opdruk in de verkeerde kleur (Ed.383hcc, zwart i.p.v. rood)
- kopstaande opdruk (Ed.382hi)
- dubbele opdruk, waarvan een kopstaand (Ed.381hhi)
- drievoudige opdruk (Ed. 378; niet gecatalogiseerd)

Afb. 20 Fouten in de opdruk

De drievoudige opdruk op het meest rechtse zegel is niet opgenomen in de editie 2020 van de Edifil-catalogus, maar verdient mijns inziens vermelding met de toevoeging 'hhh' (*habilitación triple*) aan het betreffende catalogusnummer. Het vinden van niet gecatalogiseerde fouten en varianten (*no catalogado*) is een sport *an sich*. Een bijkomende aardigheid is dat men op deze wijze bij kan dragen tot een aanpassing in de volgende editie van de catalogus.

Een volgend voorbeeld betreft een opvallende verschuiving van de waardeopdruk '10 PTS' op het zegel met dezelfde nominale waarde uit de 'koloniale' variant van de opdrukserie (in dit geval van Cabo Juby). Dit exemplaar staat, tezamen met het origineel, links in afbeelding 21. De nieuwe waarde is buiten beeld geraakt. Gezien het feit dat we niet onderaan dit zegel de opdruk van het zegel eronder aantreffen ging het kennelijk om een zegel van de onderste rij uit het vel.

De ernaast afgebeelde opdrukfout is wat subtieler. Het betreft de heruitgave van de *Visita del Caudillo a Canarias*-serie uit 1951 (Ed.1088/9). Op 9 van de 100 zegels in een vel van de beide zegels uit die serie is de lengte van het woord 'CAUDILLO' ongeveer 2 millimeter korter dan op de overige 81 zegels. Dat is het geval op het linker exemplaar van het getoonde paartje van het 1 peseta zegel rechts in de afbeelding.[9]

Afb. 21 Fouten in de opdruk (Ed.401/hdv en Ed.1089/he)

Een laatste voorbeeld van dit type fout treedt op als een opdruk wordt geplaatst op het verkeerde zegel. Dit is vooral aardig als het op slechts een beperkt aantal posities in het vel geschiedt, en daardoor extra schaars wordt. Spectaculair is dan de beschikbaarheid van een vel(deel) waaruit dit blijkt. In afbeelding 22 zien we een

voorbeeld van een dergelijke fout. De juiste opdruk voor de nieuwe waarde op het zegel van 2 céntimos uit de Rode Kruisserie is '55 CTS'. Echter, op 9 plaatsen in het vel van 100 exemplaren luidt de opdruk '50 CTS', een waarde die in het geheel niet beoogd was.[10] De positie afgebeeld in het veldeel-met-onderrand moet zijn geweest 84 of 88.

Afb. 22 Onjuiste opdruk '50 CTS' op het zegel in het midden (Ed.401/hd)

Variedad de color. Kleurverschillen tussen exemplaren van dezelfde uitgifte kunnen zijn ontstaan door de tand des tijds (verkleuring), en dan zijn ze uiteraard niet cataloguswaardig, maar wel waarde verminderend. Echter, bij veel Spaanse uitgiften uit de klassieke periode is sprake van meerdere nuances van eenzelfde uitgangskleur, die als zodanig aan de loketten zijn gekomen. Zo catalogiseert de *Edifil Especializado* het 12 cuartos zegel van 1851 viermaal, als voorkomend in *lila* ('lila'), *violeta* ('paars'), *gris* ('grijs') en *lila oscuro* ('donker lila'). Bij vroege uitgiften kan deze – naar mag worden aangenomen onbedoelde - verscheidenheid mogelijk toegeschreven worden aan bepaalde onvolkomenheden in het drukproces. Pas rond 1900 nemen de meervoudige kleurnoteringen per zegel, die soms gepaard gaan met aanzienlijke prijsverschillen, in aantal sterk af, duidend op verbeteringen in het drukprocedé. Maar ook latere uitgiften vertonen wel degelijk dergelijke kleurverschillen. Zo is dit het geval bij de drie varianten van het 15 céntimos zegel uit de tweede serie *Españoles ilustres* ('beroemde Spanjaarden') uit 1933, getoond in afbeelding 23. De kleuren ervan worden omschreven als respectievelijk *gris pizarra* ('zwart-grijs'), *gris verdoso* ('groen-grijs') en *verde azulado* ('blauw-groen'). Merk op dat deze zegels alle in omloop zijn geweest, in tegenstelling tot de *color cambiado* zegels van hierboven, die nooit voor frankering bedoeld waren, maar in principe alleen als kleurproef.

Afb. 23 Kleurverschillen bij een zegel (Ed.683/a/b)

Error de color. Anders dan bij de *colores cambiados*, die bewust als kleurproef zijn geproduceerd, en niet voor postaal gebruik bedoeld waren, is bij zegels met de toevoeging 'ec' sprake van een echte misdruk. Deze zegels zijn per ongeluk in omloop gebracht, en soms ook echt gebruikt. De verklaring is veelal dat een geheel vel met frankeerwaarde x de kleur heeft gekregen van waarde y uit dezelfde serie. Zo'n vergissing kan men zich voorstellen gezien de eenheid van ontwerp binnen de meeste series, met name de permanente zegels met een portret van de monarch. De meeste voorbeelden van 'ec' die ik in de catalogus vond hebben dan ook de kleur van een ander zegel uit de betreffende serie. Een voorbeeld is de 5 céntimos waarde van de serie *Impuesto de Guerra* ('oorlogsbelasting') uit 1876, die normaal groen is, maar nu de kleur blauw heeft gekregen van de 10 céntimos. De betreffende zegels staan in afbeelding 24, met rechts de kleurfout, bij een gebruikt exemplaar.

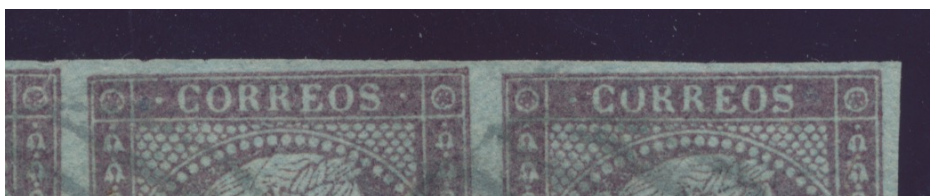
Afb. 24 Kleurfout (Ed.183/184/183ec)

Retoque of Variedad de transferido. Wijzigingen in de drukplaat. Het gaat hier niet zozeer om fouten, maar om een *retoque* ('reparatie') of om verbeteringen van esthetische aard. Het vroegste voorbeeld ervan zijn wellicht de vijf typen die er bestaan van het 4 cuartos zegel behorende tot de uitgifte van 1855 (Ed.48). Een meer recent voorbeeld zijn de twee versies van het waardecijfer bij het 5 céntimos zegel uit de *Goya*-serie van 1930. Kennelijk was een fijnbesnaard persoon niet tevreden met de oorspronkelijke vorm van het cijfer.

Afb. 25 Twee versies van het 5 céntimos *Goya*-zegel (Ed.502/502t)

Variedad de impresión. Dit zijn onvolkomenheden in de afdruk als gevolg van het slijten van de clichés. Dit treedt vooral op bij oudere zegels, met name die uit de vroege klassieke periode. Tamelijk bekend zijn de 'verdwenen' punten bij de zegels uit de emissies van 1851-1855. Zo is het rechter zegel van het paar in afbeelding 26 er duidelijk slechter aan toe dan zijn zuster links: de eerste 'O' van *CORREOS* is 'onthoofd', en de punt achter dit woord is verdwenen.

Afb. 26 Slijtage van het cliché (Ed.42)

Veel van dergelijke 'fouten' zijn zo frequent, met name bij de klassieke zegels, dat ze geen aparte catalogusvermelding verkrijgen, laat staan een hogere cataloguswaarde. Toch kan het een sport zijn om ze op te sporen, met name bij grotere veldelen, zodat men verschillende varianten in één stuk bijeen heeft, mogelijk ook met een indicatie van de respectievelijke posities in het vel.

Error de impresión. Niet alleen opdrukken kunnen in de fout gaan, ook het totale ontwerp zelf kan door drukproblemen worden geteisterd. Een bekende fout uit het verleden is het kopstaand middenstuk bij ontwerpen die in twee drukgangen werden opgebracht, omdat meerkleurendruk in een enkele drukgang klaarblijkelijk niet mogelijk was. Een relatief laat voorbeeld hiervan uit de Spaanse filatelie is te vinden in afbeelding 27. Het zegel dateert uit 1937, en maakt deel uit van een van de eerste series uit nationalistisch gebied ten tijde van de Burgeroorlog. Deze serie bestaat uit drie zegels is gewijd aan de Kathedraal van Santiago de Compostela. Op de hoogste waarde – 1 peseta – staat het portaal van de kathedraal afgebeeld; soms op zijn kop. Veel van de producties uit deze dramatische periode in de Spaanse geschiedenis vonden onder moeilijke omstandigheden plaats, met de nodige fouten als gevolg. Zelfs het veel schaarsere ongetande exemplaar is door de omkering van het middenstuk getroffen. In hoeverre hier sprake is geweest van opzet is mij niet bekend.

Afb. 27 Kopstaand middenstuk (Ed.835/ei/eis)

Maar we zijn nog steeds niet verlost van fouten, ondanks – of wie weet: als gevolg van - de enorme veranderingen die hebben plaatsgevonden ten aanzien van de druktechnologie. Nog wat dramatischer op dit punt dan het moderne tandingdrama getoond in afbeelding 15 is de historie van een van de vier zegels uitgegeven op 9 februari 1989 ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling in Sevilla. Van dit in vierkleurendruk uitgevoerde zegel zijn zoveel foutdrukken bekend geworden dat het alfabet maar ternauwernood voldoende bleek om ze allemaal een eigen aanduiding te geven: de *Filabo*-catalogus editie 2005 nummert ze van 2990a t/m 2990z. In afbeelding 28 staan enkele van de meer opvallende missers. Geheel links het zegel zoals het is bedoeld.[11]

Afb. 28 Verschoven en verdwenen kleuren (Ed.2990/d/e/u/y/z)

VariEDAD de reporte. In afbeelding 27 zagen we een voorbeeld van een spectaculaire drukfout bij het zegel Ed. 835. Er zijn bij veel Spaanse zegels afwijkingen geconstateerd die minder in de kijker lopen, en die als 'variëteit' te boek staan. Waar het getoonde kopstaande middenstuk bij alle zegels van het betreffende vel optrad, zijn variëteiten typisch te vinden op slechts enkele posities in het vel. Het zegel van afbeelding 27 werd gedrukt in vellen van 10 bij 10 exemplaren. Op diverse posities van dat vel komen consequent kleine onregelmatigheden voor, die als 'variëteit' in de catalogus vermeld staan. Variëteiten wegen kennelijk minder zwaar dan heuse drukfouten. Zo worden van dit zegel de volgende velposities gekenmerkt door de daarbij vermelde onvolkomenheden:

Positie 42 (rij 5 zegel 2): vlek boven de 'o' van 'AÑO'

Positie 44 (rij 5 zegel 4): het woord 'PÓRTICO' is weggefallen

Positie 84 (rij 9 zegel 4): vlek boven de 'i' van 'JUBILAR'

Deze details zijn te vinden in afbeelding 29.

Afb. 29 Afdrukvariëteiten (Ed.835ta/tb/tc)

Van veel Spaanse uitgaven tot in de jaren 1950 is dit soort kleine onregelmatigheden bekend geworden. Omdat ze systematisch op alle gedrukte vellen voorkwamen, kunnen ze aangetroffen worden op een zeker percentage van de totale oplage. De oplage van het zegel Ed.835 was 500.000. Van de vermelde drie fouten zijn dus elk 5.000 exemplaren geproduceerd. Dergelijke afwijkende zegels zijn daardoor vaak voor een relatief bescheiden bedrag aan te schaffen. Omdat ze niet erg opvallend zijn loont het de moeite om alle langskomende exemplaren onder de loep te nemen, ook gebruikte.

VariEDAD de papel y filigrana. Hier gaat het om het soort papier dat is gebruikt voor de zegels in kwestie. Wat men in deze filatelistische rubriek onder meer tegenkomt is papier met of zonder watermerk (vaak te vinden bij oudere Nederlandse zegels), van elkaar verschillende watermerken, geblauwd of van een kalklaag voorzien papier (beide met name bij oud Engeland), en al of niet geribbeld papier (Zwitserland). Deze papiervariaties zijn in het algemeen bedoeld om vervalsingen tegen de lamp te laten lopen. Bij Spaanse zegels speelt dit onderscheid niet zeer vaak een rol. Een vroeg voorbeeld zijn de wapenzegels van het jaar 1854. Een derde uitgifte hiervan verscheen zowel op *papel delgado* ('dun papier'; Ed.32/4) als op *papel grueso azulado* ('dik geblauwd papier'; Ed.32/34A).

Een ander voorbeeld van papierverschillen vertoont de Isabel-uitgifte van 1855, de eerste serie die meerdere jaren in omloop is geweest. Afbeelding 30 laat een paartje zien van de groene 2 cuartos waarde uit deze serie. Een eerste oplage

ervan verscheen op geblauwd papier met watermerk krullen (Ed.39-42). Een tweede oplage werd gedrukt op wit papier met watermerk kruisen (Ed.43-46). En een derde oplage verscheen op merkloos papier, net als vrijwel alle eerdere en latere Spaanse uitgiften (Ed.47-50). Er zijn voorbeelden bekend van een verschoven watermerk (Ed.39-42id).

Afb. 30 Zegel (Ed.39) en de beide watermerken

Bij moderne zegels treft men een nog weer andere onderscheiding aan. Zo verscheen de 100 peseta-waarde van de serie met koning Juan Carlos uit 1981 eerst op gewoon papier (Ed.2605), wat later op gecoat papier, en vanaf 1989 op fosforescerend papier (Ed.2605P). Dat onderscheid laat zich hier lastig reproduceren, en kan slechts zichtbaar gemaakt worden met behulp van een speciale lamp.

Van de fameuze onderzeebootserie uit 1938 zijn exemplaren bekend gedrukt op karton; dit waren proefdrukken.

Afb. 31 Submarino, met rechts exemplaren op karton (Ed.778/778pcs)

Barrados. Een vroege manier om zegels ongeldig te maken voor gebruik, omdat ze fungeerden als proef of monster, is het plaatsen van *barrados*, een of meer horizontale strepen. Dat lot trof het zegel van de 1 real uit afbeelding 32. Dergelijke exemplaren zijn te vinden voor de meeste negentiende-eeuwse uitgiften.

Afb. 32 Ongeldig gemaakt zegel (Ed.49)

No Expendido. Bij deze met NE plus een volgnummer gecatalogiseerde categorie hebben we te maken met reguliere zegels, waarvan een zekere hoeveelheid werd

geproduceerd voordat om de een of andere reden werd besloten ze alsnog niet uit te brengen. Soms gaat het daarbij om losse zegels, soms om alternatieve waarden binnen bestaande series. Dat laatste is het geval bij de eerste Spaanse luchtpostzegels, waarvan we reeds twee waarden tegenkwamen in afbeelding 17. Naast de in 1920 reeds geïntroduceerde waarden 5, 10, 25 en 50 céntimos en 1 peseta werd in 1923 ook een luchtpostversie van het 30 céntimos zegel uit deze serie geproduceerd. Deze waarde werd echter voor hij aan de loketten kon verschijnen alsnog overbodig verklaard. Een beperkt aantal is niettemin in handen van de verzamelaars geraakt. Dit groene zegeltje, rechts in afbeelding 33, is gecatalogiseerd als NE22.

Afb. 33 Luchtpostopdrukken; rechts de niet uitgegeven waarde (NE22)

Er zijn nogal wat No Expedidos in de catalogus opgenomen: zo'n 62 stuks. Sommige zijn kennelijk in redelijke aantallen aan het oog van de controle ontsnapt, andere zijn uiterst schaars. Tot die laatste categorie behoort het 15 céntimos zegel van de *Don Quijote*-serie met een opdruk die werd geplaatst ter gelegenheid van de inname van Teruel door de republikeinen in 1938. De stad ging echter weer verloren nog voor de zegels naar de kantoren waren verzonden. De voorraden werden daarom vernietigd. Echter, vier vellen van 50 zegels elk met de opdruk in zwart zijn de dans ontsprongen. Van dat zegel staat een paartje in afbeelding 34; het is gecatalogiseerd onder nummer NE32. Het rechter zegel vertoont verder nog een *error de impresión*: het +-teken voor de 30 CTS toeslagaanduiding rechts onderaan ontbreekt. Er was verder ook nog één vel met de opdruk in rood. Die NE33 is wellicht de meest schaarse van de *No Expendidos*.

Afb. 34 De zwarte *Teruel*-opdruk in paar (NE32)

De laatste NE duikt op in het jaar 1978. Dat zegel maakt deel uit van een serie gewijd aan de schilderijen van Pablo Picasso. Als gevolg van een tariefwijziging werd het zegel met frankeerwaarde 7 peseta's uit deze serie op het laatste moment vervangen door een identiek zegel van 10 peseta's (Ed.2484). De 7 peseta's gaat sindsdien als NE62 door het leven, en verschijnt slechts zeer sporadisch onder het veilingaanbod.

Numero de plancha. Op de oudere Spaanse zegels staan, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Engelse uit het Victoriaanse tijdperk, geen expliciete plaatnummers. Is men in het 'platen' van zegels geïnteresseerd, dan dient de plaatpositie van een zegel dus door een nauwgezette analyse van de afbeeldingen te worden vastgesteld. Verreweg het meeste werk aan deze zogenaamde plaatreconstructie is gedaan voor

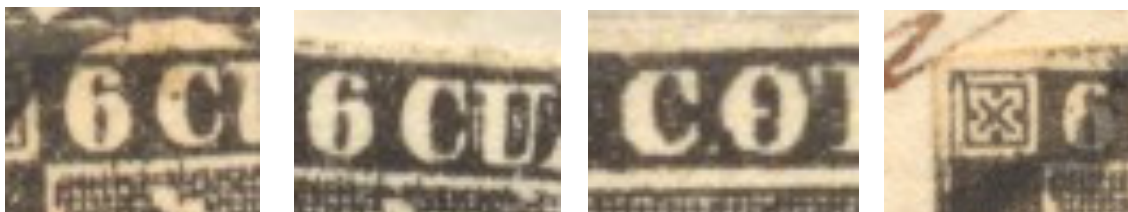
Spanje's allereerste uitgifte, de *seis cuartos*, die op 1 januari 1850 het licht zag. Van deze eersteling bestaan twee hoofdvarianten, afkomstig van twee verschillende platen, 1 en 1A. De eerste plaat omvatte 24 posities, en de tweede 40, maar deze zegels verschillen alle op details van elkaar. Er zijn dus in feite 64 verschillende nummers 1 die van elkaar onderscheiden kunnen worden. Hierover is uitgebreid gepubliceerd, en ik zal slechts enkele voorbeelden laten zien.

Allereerst verschillen de twee platen onderling. Een in het oog lopend detail is het al of niet verbonden zijn van de T en de O van het woord 'CUARTOS' aan de bovenzijde. Hierdoor kunnen zegels vrij gemakkelijk aan een van beide platen worden gelieerd.

Afb. 35 Seis cuartos, plaat 1 links, plaat 1A rechts (detail; Ed.1/1A)

Dat is dan de eerste stap in het determineringsproces. Heeft men aldus voor een exemplaar van de *seis cuartos* de plaat vastgesteld, dan is de volgende stap het bepalen van de positie van het zegel in de betreffende plaat. We kijken naar plaat 1. Deze bestond uit vier rijen van zes zegels, die alle apart waren gegraveerd, en op kleine details van elkaar verschilden.[12] Zie de details in afbeelding 36. Zo onderscheidt het eerste zegel van rij 1 zich door een zwarte punt in de C van 'CUARTOS'; de tweede van rij 2 heeft een wit streepje tussen de C en de U; de derde van rij 3 heeft een wit streepje in de eerste O van 'CORREOS'; en de vierde van rij 4 heeft enkele onvolkomenheden in het roset linksboven. De meeste posities worden gekenmerkt door drie of meer van dergelijke afwijkingen van het 'ideaalbeeld', zodat alle posities eenduidig kunnen worden vastgesteld, zelfs als een deel van het zegel aan het oog wordt onttrokken door een afstempeling.

Afb. 36 Seis cuartos, plaat 1 posities 1.1, 2.2, 3.3 en 4.4

Numero al reverso. Enkele 19e-eeuwse uitgiften vertonen een 'rugnummer', dat correspondeert met de positie van het betreffende zegel in het vel. Dit is dus te zien als een latere versie van de vroegere plaatpositie. Zo werd de eerste serie van koning Alfonso XII, uitgegeven in 1875, gedrukt in vellen van 10 bij 10 zegels. Op de gonzijde werd de velpositie in spiegelschrift aangegeven in het blauw, ongeacht de kleur van het zegel zelf. Afbeelding 37 toont het zegel van 10 céntimos uit deze serie, met daarnaast de achterzijde van het zegel linksboven (nr. 1) en rechtsonder (nr. 100) in het vel. Het kost heel wat zoek en gedraai in dubbelenboeken om alle 100 posities bij elkaar te sprokkelen, zelfs van dit doodkatoene zegeltje. Bij die

zoektocht let men dan meestal niet op een tandje meer of minder, maar men is blij met elke nieuwe vondst.

Afb. 37 Velpositienummers (Ed.164)

Vanaf de *Cadete*-serie uit 1901, met de jonge koning Alfonso XIII in uniform, hebben veel zegels niet het *positienummer* maar het *velnummer* op de achterzijde gedrukt. Dit geschiedde in een vast formaat, dat regelmatig opduikt tot 1939. Het velnummer bestaat uit zes cijfers, met een komma in het midden. Toen de oplagen groter werden plaatste men daar een letter voor, te beginnen met de 'A'. Dit nummer kan behulpzaam zijn bij het detecteren van vervalsingen, omdat die nogal eens een 'onmogelijk' nummer vertonen. *Muestras* hebben gewoonlijk het nummer A.000,000. In afbeelding 38 staat links het 10 céntimos exemplaar van de *Cadete*-serie, met ernaast de beide typen velnummer die bij deze serie voorkomen.

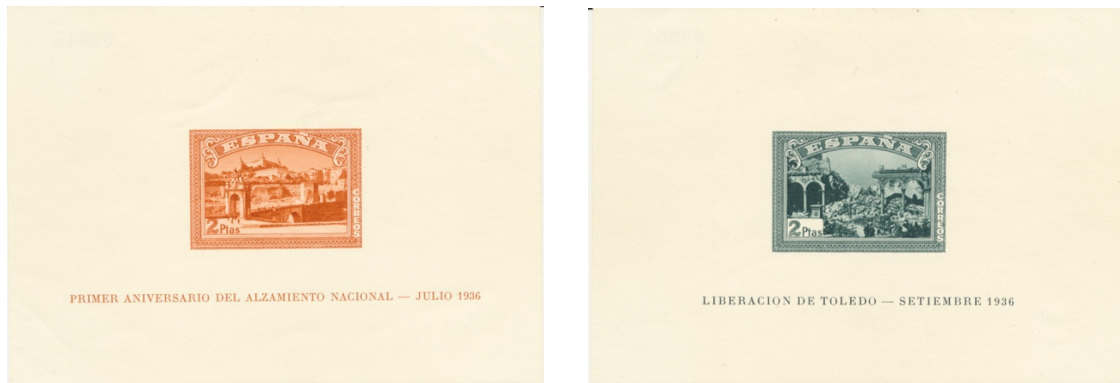

Afb. 38 Velnummers (Ed.243)

De laatste zegels die een velnummer op de gomzijde vertonen zijn naar ik aanneem de overdrukken met hoge waarden uit 1939 op drie zegels uit de *Don Quijote*-serie van 1905. Die zijn overigens niet uitgegeven (*No Expendido*), en hadden in dit geval die nummers natuurlijk al vanaf hun uitkomen 34 jaar eerder. Een eveneens niet uitgegeven luchtpostzegel van 10 peseta's, dat direct daarna werd geconcipeerd (NE38), is vermoedelijk het allerlaatste exemplaar met proefnummer A.000,000. Het zegel zelf vertoont geen velnummer achterop.

Hoja bloque. Sinds 1937 vormen blokjes een vast onderdeel van het Spaanse uitgiftebeleid. Na 1976 is zelfs sprake van een stortvloed aan deze producten, die evident alleen voor de filatelistische markt bedoeld zijn. Valt van velletjes met meerdere, al of niet in frankeerwaarde verschillende zegels nog vol te houden dat ze een vehikel zijn voor postaal gebruik, van de twee blokjes in afbeelding 39 kan dit niet met droge ogen worden beweerd. Ze verschenen in augustus 1937 met het oogmerk inkomsten te genereren voor de nationalistische zaak, en werden in Zwitserland gedrukt. De nominale waarde van beide is 2 peseta's, ruim viermaal het binnenlandse brieftarief. Bovendien moest er op het postkantoor het dubbele bedrag voor worden neergeteld. De zegels, die een beeld geven van Toledo voor en na de vergeefse belegering van de stad door de republikeinse troepen, waren uitsluitend in deze vorm en niet los te verkrijgen. Van de oplage was 10% ongetand gelaten. Mij is niet bekend of hiervoor een nog hoger bedrag moest worden betaald. Het

leeuwendeel van de totale oplage van 50.000 stuks werd overigens aan buitenlandse handelaren verkocht.

Afb. 39 Velletjes van de Toledo-uitgifte (Ed.836/7)

Hierdoor geïnspireerd maakte de republikeinse autoriteiten het een jaar later nog bonter. In juni 1938 werd ter gelegenheid van het 150-jarig jubileum van de Amerikaanse grondwet een zegel uitgegeven van 1 peseta plus een velletje met één zo'n zegel. Beide waren er getand en ongetand, en van elk van deze vier varianten bestond ook een versie met een toeslag van 5 peseta's voor luchtpost erop gedrukt. Al deze uitgiften konden slechts met buitenlandse valuta worden aangeschaft. Ook hiervan verdween het grootste deel van de oplage naar het buitenland. In afbeelding 40 staat het ongetande velletje met de luchtpostopdruk, waarvan slechts 100 genummerde exemplaren verschenen.

Afb. 40 Velletje bij de *Constitución de Estados Unidos* uitgifte (Ed.766s)

Capicua. Tamelijk gebruikelijk bij Zwitserse uitgiften, maar zeer ongewoon bij Spaanse zegels: een keerdruk, ofwel twee zegels die kopstaand aan elkaar zitten. Waar ze in het Zwitserse geval om druktechnische redenen nogal eens als zodanig in een vel of postzegelboekje zijn opgenomen, komen ze bij Spaanse zegels naar ik meen alleen 'per ongeluk' voor, door het verkeerd om plaatsen van het cliché van een van de zegels in het vel. Dit is onder meer geschied bij het allereerste *No Expendido* zegel, de 12 cuartos uit 1859. Afbeelding 41 toont links een enkelvoudige versie van dit zegel, met de kenmerkende drie *barrados*. Daarnaast staat een keerdrukpaar zonder die ongeldigheidsstrepen.[13]

Afb. 41 Keerdrukpaar (NE1)

Maculatura. Dit is drukuitschot. Van diverse zegels is dit nevenverschijnsel van het productieproces op de markt gekomen, en het wordt ook op veilingen wel aangeboden. Het is in het algemeen van bescheiden waarde, maar kan wel een interessant studieobject zijn. Vrij gangbaar zijn de *maculaturas* van de in 1879 verschenen serie met koning Alfonso XII (Ed.200-209), als getoond in afbeelding 42. Links zien we een afdruk van de 40 céntimos met kopstaand er overheen gedrukt de 10 céntimos, beide in de kleur van de laatste waarde. En rechts een dito dubbeldruk van de 1 peseta in twee 'onjuiste' kleuren, een weer kopstaand.

Afb. 42 Drukuitschot van Ed.200-209

Prueba de punzón. Met name meer gevorderde verzamelaars zijn, eenmaal in bezit van een uitgegeven zegel of serie, soms ook geïnteresseerd in de diverse stadia die tot het eindproduct hebben geleid: de drukproeven. Daarnaast bestaan er proeven van ontwerpen die uiteindelijk in het geheel niet tot uitgifte zijn gekomen. De gebruikelijke *Edifil*-catalogi nemen geen proeven op; de *Filabo*-catalogus daarentegen wel. Er bestaan zelfs aparte proevencatalogi. In afbeelding 43 treft men drie ongetande proeven van het 50 céntimos zegel uit de serie die in 1907 werd uitgegeven ter gelegenheid van de Industriële Tentoonstelling in Madrid. Links staat het uiteindelijke resultaat; men heeft dus een ruime keus gehad.

Afb. 43 Proeven van de Industriële Tentoonstelling serie (SR4)

De zegels van deze serie waren slechts geldig op poststukken verzonden vanuit de tentoonstelling; er moest ook nog een zegel van dezelfde waarde uit de langlopende serie van het type *Medallón* worden bijgeplakt. Het zijn dus in feite geen echte frankeerzegels, en er zijn verzamelaars die ze om deze reden niet opnemen in hun collectie.

Sinds 1975 worden we verblijd met wat heten te zijn *pruebas oficiales* ('officiële proeven'). Daarvan waren er in 2020 reeds ver over de honderd van

verschenen. Deze doelbewust geproduceerde velletjes zijn uiteraard niets anders dan 'merchandising', en hebben weinig met echte proeven van doen. Afbeelding 44 toont er een, met ernaast het eindproduct. Dit exemplaar, PO9, is het meest gezochte, want er zijn 'slechts' 10.000 kopieën van vervaardigd. Deze velletjes worden in de Edifil catalogus vermeld bij het zegel waarop ze betrekking hebben. De afbeeldingen ervan zijn achterin de catalogus in een aparte rubriek te vinden.

Afb. 44 *Prueba Oficial* nr.9 met bijbehorend zegel (Ed.2838)

Een nog recenter 'product' vormen de *pliegos premium*, luxe velletjes, die tussen 12 en 20 exemplaren bevatten van de zegels behorende bij een bepaalde uitgifte. In de periode 2014-2020 zijn er daarvan ongeveer 100 verschenen. Ze worden niet met abonnementen meegeleverd, maar dienen apart te worden besteld, wat ze kennelijk een zekere exclusiviteit moet verschaffen. In afbeelding 45 staat het allereerste *pliego*, dat verscheen in februari 2014. Het behoort bij de serie *Arquitectura rural* ('architectuur van het platteland'), en bevat vier exemplaren van elk van de drie zegels waaruit deze serie bestaat.

Afb. 45 *Pliego premium* nr.1 (Ed.4863/65)

Falsos postales. Dit zijn vervalsingen bedoeld om de posterijen op te lichten. Om als zodanig te boek te staan dienen ze geproduceerd te zijn gedurende de geldigheidsperiode van het betreffende zegel. Als ze na die datum vervaardigd zijn, louter om verzamelaars een hak te zetten, dan is sprake van *falsos filatélicos*. Helaas zijn vervalsingen binnen de Spaanse filatelie talrijk, met name uit de klassieke periode, toen de druktechnieken nog betrekkelijk eenvoudig waren. Enkele meestersvervalsers, zoals Jean de Sperati, hebben hier hun dubieuze rol gespeeld.

Sommige verzamelaars vinden het interessant om pertinente *falsos* naast hun collectie van echte exemplaren te bezitten, bij wijze van referentiemateriaal. Deze worden dan ook regelmatig als zodanig aangeboden via verder gerenommeerde veilinghuizen, en brengen soms zelfs meer op dan het origineel. Ze dienen bij voorkeur van een kenmerk van *onechtheid* te zijn voorzien.

De liefhebbers van de Spaanse filatelie beschikken overigens over een geducht wapen tegen dit bedrog: het door de vereniging KSP uitgegeven boekje met de echtheidskenmerken van de zegels uit de klassieke periode (van Beekum et al. 2013). Een ander wapen is uiteraard een certificaat van echtheid, verschaft door een erkend expert. Gespeend als het is van een dergelijk document moet ik vrezen dat de 2 reales links in afbeelding 46 een geheide *falso* is. Ook het stempel ziet er verdacht uit. Het exemplaar ernaast gaat vergezeld van een certificaat, dus dat wekt meer vertrouwen.

Afb. 46 Een vervalsing, of toch niet? (Ed.8)

A-zegels. De posttarieven hebben lange tijd min of meer gelijke tred gehouden met de overige prijsontwikkelingen. In vele landen zijn ze echter de laatste decennia buitenproportioneel gestegen. Om te voorkomen dat zegels hierdoor al kort na de uitgifte onbruikbaar worden, en steeds nieuwe waarden moeten worden gedrukt, heeft een aantal landen zegels geïntroduceerd die als waarde-aanduiding een letter (A, B, C, ...) hebben in plaats van een bedrag. Die letter staat dan voor een zeker tarief, zoals een binnenlandse brief tot 20 gram. Bij aankoop van zo'n zegel betaalt men het op dat moment met het tarief corresponderende bedrag. Ook na tariefstijgingen kunnen deze zegels nog steeds voor het bewuste doel gebruikt worden. Het loont dus de moeite om er flink wat van aan te schaffen op het moment dat ze uitkomen. De Spaanse postrijen brachten hun eerste A-zegel uit in 2004, met een aankoopwaarde van €0,27, op dat moment het binnenlandse brieftarief. Tot aan 2015 verscheen vrijwel elk jaar een dergelijk zegel, vanaf 2008 in de vorm van boekjes, waarbij het tarief opliep tot €0,42. Vanaf 2016 werd het tempo opgevoerd, en verscheen er per jaar een aantal van dergelijke zegels. Ook werden er een A2-, B- en C-tarief ingevoerd, voor andere toepassingen. Het A-tarief was in 2020 opgelopen tot €0,65, meer dan het dubbele van 2004. Er lijkt veel voor te zeggen om deze zegels tot de basisuitgiften te rekenen, en dat doet Edifil dan ook. In afbeelding 47 staan enkele A- en B-zegels. Het aantal van dergelijke uitgiften ligt inmiddels rond de 60. Een deel ervan is zelfplakkend, hetgeen de verzamelaar die gebruikte zegels preferereert voor afweekproblemen stelt.

Afb. 47 A-zegels 2004, 2007, 2010 en B-zegels 2015, 2017

Meervoudige variatie. Gezien het aantal hierboven genoemde varianten op het basisontwerp is het niet verbazingwekkend dat sommige ervan gezamenlijk voorkomen. Zo is het zegel links in afbeelding 48 een ongetand exemplaar en het heeft tevens een onjuiste kleur: het origineel is mauve, niet zwart. En het zegel rechts vertoont maar liefst drie opdrukfouten tegelijkertijd: het is de foute nieuwe waarde – 2 peseta's i.p.v. 80 céntimos; de opdruk is verschoven; en deze is dubbel geplaatst.

Afb. 48 Meervoudige varianten: Ed.190es en Ed.382hz+hd+hh

Multipels. Naast dit alles moedigen de Spaanse catalogi de verzamelaar via een aparte notering aan om ook strips van twee of meer zegels en blokjes van vier uit een vel te verzamelen. Met name het verzamelen van blokjes en nog grotere gehelen schijnt tamelijk populair te zijn in de Spaanse filatelistische dreven. Er bestaan speciale albums voor dit type van collectievorming. Daarbij gaat het puur om identieke zegels, en niet om plaatfouten of -verschillen, zoals die bij klassieke zegels kunnen voorkomen. In sommige gevallen is de catalogusnotering voor multipels aanzienlijk hoger dan het aantal zegels maal de prijs van een los exemplaar.

Afbeelding 49 toont een blok van zestien exemplaren van het 2 reales zegel uit de permanente serie van 1862. Bij het veilingaanbod vindt men regelmatig nog grotere gehelen. Het is de vraag of dit blok ooit op een poststuk heeft gezeten, dan wel om andere redenen is afgestempeld, bij voorbeeld om belasting te betalen. De velrand was tijdens het stempelen kennelijk afgedekt.

Afb. 49 Blok van zestien zegels (Ed.62)

Aardiger wordt het als zo'n multipel verschillende zegels bevat. Een voorbeeld daarvan is het blokje Ed.790, dat viermaal het *Defensa de Madrid*-zegel uit 1938 omvat, maar dan met een overdruk die over het gehele blokje verdeeld is. De fragmenten van de overdruk verschillen daardoor per zegel. Het in afbeelding 50 getoonde exemplaar is de variant met lijntanding van 11 i.p.v. de gebruikelijke 11½.

Afb. 50 Blokje *Defensa de Madrid* (Ed.790d)

Eist men dat er minstens twee daadwerkelijk verschillende zegels in een multipel zitten, dan is het eerste voorbeeld daarvan een velletje uit 1938, stammend uit het nationalistische kamp, en opgedragen aan leger en vloot. Het bestaat uit 20 zegels, waaronder 10 verschillende, in vijf kleuren. Uit dit velletje zijn tientallen verschillende blokjes en paren te fabriceren. Terwijl losse zegels uit velletjes wel apart in de catalogus worden opgenomen, met de toevoeging SH (*sello de hoja*, 'zegel uit een velletje'), worden combinaties van zegels daaruit niet vermeld. Dat is natuurlijk op zich geen reden om ze niet als zodanig te verzamelen.[14]

Afb. 51 Blok *En honor del Ejército y la Marina* (Ed.849)

Soms bevinden zich ook vignetten in een blok of vel, die geen frankeerwaarde hebben. Zegels met zo'n *bandeleta* eraan worden soms hoger gewaardeerd dan zegels zonder. Ze kunnen links of rechts zijn aangehecht. Afbeelding 52 toont zo'n paartje uit het velletje ter herinnering aan de *Espamer 77* postzegeltonstentoonstelling, waarin het achtmaal voorkomt.

Afb. 52 *Espamer 77* zegel plus vignet (Ed.2437)

Zes jaar later komt er een zegel uit voor de *España 84* postzegeltentoonstelling, met een soortgelijk velletje.

Afb. 53 *España 84* velletje (Ed.2719; MP2)

Men beseft dan dat zich hier een nieuwe filatelistische exploitatiemogelijkheid voordoet, en doopt het *Espamer 77* velletje met terugwerkende kracht tot eerste *minipliego* (minivelletje), met cataloguscode MP1, en het *España 84* velletje dientengevolge tot MP2. Beide velletjes bevatten een beperkt aantal zegels, en dat wordt vervolgens de definitie van de notie *minipliego*, en dan zonder de noodzaak van een *bandeleta*. De in 1981 uitgegeven velletjes met 16 exemplaren van de drie hoge waarden van de permanente serie, Ed.2605/7, blijken nu ook te vallen onder die definitie, en zij krijgen de noodnummers 1A/C toegewezen. Vanaf 1989 komen, soms met flinke tussenposen, zegels in de vorm van dergelijke minivelletjes uit, met tussen 6 en 16 zegels. In 2019 verscheen voornamelijk het laatste exemplaar, met nummer MP96.

Ook de vignetten hadden inmiddels postgevat als extra verkoopfactor. Een ander voorbeeld daarvan zijn enkele exemplaren uit de permanente series van 1993 t/m 1995 met het portret van koning Juan Carlos I. Deze zegels verschenen in de gebruikelijke vellen van 100 stuks, maar ook nog eens als complex vel met 25 blokjes van vier waarden plus twee vignetten. Een voorbeeld van zo'n blokje staat in afbeelding 54. Hieruit kan de liefhebber zeker twaalf multipels fabriceren.

Afb. 54 Blok met vignetten uit vel (Ed.3305A/8A)

Vanaf 1975 worden er regelmatig van dergelijke complexe vellen geproduceerd. Zo verschenen in de periode 1982-1984 elk jaar drie series opgedragen aan de *Maestros de la Zarzuela*, componisten van deze populaire Spaanse musicals. In een vel is veertigmaal een zegel met een portret van een componist opgenomen met ernaast een scène uit een van diens stukken. Deze zegels worden typisch als paar verzameld maar zullen gezien de frankeerwaarden – 4, 6 en 9 peseta's - ook wel los gebruikt zijn. Afbeelding 55 toont een paar uit de tweede serie *Zarzuelas*.

Afb. 55 Zegelpaar uit het vel (Ed.2697/8)

Een bijzondere vorm van een multipel is de 'doorloper': twee of meer zegels die tezamen een afbeelding vormen. Hier doet het enigszins 'pijn' om de individuele zegels uit het geheel te verwijderen. Dat zal ook wel niet al te vaak gebeurd zijn, tenzij onder dwang van een album met voorgedrukte afbeeldingen natuurlijk. Afbeelding 56 toont het drieluik dat werd uitgegeven ter viering van de 175ste verjaardag van de Grondwet.

Afb. 56 175 Aniversario de la Constitución de 1812 (Ed.2887/90)

Multipels kunnen tenslotte ook afkomstig zijn uit postzegelboekjes.

Carné. In tegenstelling tot sommige andere landen maakte de Spaanse postrijen aanvankelijk geen gebruik van postzegelboekjes. Anders dan bijvoorbeeld de catalogi van Groot-Brittannië, dat al sinds 1904 boekjes uitgeeft, hebben de Spaanse catalogi dan ook geen aparte rubriek voor de weinige die er meer recent zijn uitgegeven. Voor zover ik heb kunnen nagaan verscheen het eerste *carné* in 1986, met de vier zegels ter ere van de toetreding van Spanje en Portugal tot de Europese Unie, die ook apart in velvorm zijn verschenen. Uit de inhoud van het boekje kunnen drie paren, twee strips van drie zegels en een strip van vier worden gehaald.

Daarvoor zijn dan wel vijf boekjes nodig. Dit boekje nr.1 wordt getoond in afbeelding 57. De codering in de catalogus is op basis van het eerste erin opgenomen zegel plus de letter 'C'.

Afb. 57 Het eerste Spaanse postzegelboekje (Ed.2825C)

Er verscheen datzelfde jaar nog een boekje met zes zegels van 19 peseta's uit de permanente serie met de afbeelding van koning Juan Carlos I. Een paar jaar later volgden nog enkele boekjes met zegels ter viering van 500 jaar ontdekking van Amerika, die ook weer los werden gedrukt. Vanaf het jaar 2008 werd regelmatig een boekje uitgegeven met een achttal A-, B- en C-zegels.

Automaat strips. Naast boekjes zijn er ook zegels uit de postzegelautomaat. Deze apparaten leveren verticale strips van meerdere, gelijke zegels. De zegels uit de automaat onderscheiden zich door een telnummer op de achterzijde, zoals getoond in afbeelding 58. Losse automaatzegels zonder nummer zijn vaak herkenbaar aan een rafelige zijtanding.

Afb. 58 Automaatzegels (Ed.2394A)

Matasellos. Het verzamelen en bestuderen van de diverse typen afstempelingen uit de klassieke (en eventueel ook modernere) periode is een aparte discipline, die door slechts een minderheid van de verzamelaars wordt beoefend. Toch valt ook hier een hoop te beleven. Bij afstempeling wordt door de post geen onderscheid gemaakt tussen zeldzame en doodkatoene zegels. Wat er dus aan spannends te verzamelen valt op stempelgebied kan ook heel goed aan de hand van zeer betaalbare exemplaren.

Een vroeg type Spaanse afstempeling is de zgn. *baeza*, die reeds in 1842 werd ingevoerd, maar nog in gebruik bleef na de eerste zegeluitgifte in 1850. Daarna kwam de unieke *araña* ('spin'), de eerste echte Spaanse *matasellos* ('zegeldoder'), die lijkt geïnspireerd door het Engelse *Maltese Cross* stempel, bekend van de *penny black*. Daarna kwamen de vermaledijde *parillas* ('tralies'), het *rueda de carreta* (het

genummerde 'wagenwiel'), en de informatieve *fechadora* ('datumstempel'). Ze zijn in deze volgorde te vinden op de zegels in afbeelding 59.

Afb. 59 Successievelijk gebruikte vroege stempels

Als men van elk type afstempeling een voorbeeld heeft, is een logische verdieping de variatie daaronder verder te exploreren. Zo zijn er van de *baeza* 31 verschillende genummerde versies. Van de *araña* vindt men naast de gebruikelijke zwarte ook een blauwe en een rode variant. Ze staan in afbeelding 60.

Afb. 60 Ed.1A met zwarte, blauwe en rode *araña* afstempeling

De in 1858 ingevoerde *rueda de carreta* kent 63 verschillende nummers, corresponderend met evenzovele plaatsen. Verzameld op eenvoudige zegels kan men voor een bescheiden bedrag heel ver komen. In afbeelding 61 staan enkele van deze stempels op het zegel van 4 cuartos uit de serie van 1860. Dit zegel is tweeënehalf jaar in omloop geweest, en er zijn bijna honderd miljoen exemplaren van verkocht. We zien drie 'gemakkelijke' stempels (1=Madrid, 2=Barcelona, 8=Valencia) en drie minder gangbare (52=Benavente, 58=Tarancón, 61=La Junquera).

Afb. 61 *Rueda de carreta* stempel op 4 cuartos (Ed.52)

De *fechadoras*, die naast de plaats ook de datum vermelden, bieden uiteraard nog veel meer ruimte voor filatelistische exploratie.

5. Complete poststukken

Afstempelingen voegen een stukje geschiedenis toe aan een postzegel. Deze passen echter zelden in zijn geheel op een zegel. Ze komen dan ook beter tot hun

recht als men de beschikking heeft over een zodanig fragment van het betreffende poststuk dat het gehele stempel behouden is gebleven. Dat pleit dus tegen afweken. En is men eenmaal op die weg aanbeland, dan is de stap naar het bewaren van complete poststukken een voor de hand liggende volgende fase. Uiteraard vooral in die gevallen waar de rest van de envelop of kaart een toegevoegde waarde heeft. Dat is met name het geval bij oudere poststukken, die onderweg vaak meerdere stempels verkregen, of kaarten waarvan de afbeelding iets toevoegd aan het zegel. Het kan ook gaan om bijzondere bestemmingen en transportmethodes, bijzondere verzenders of ontvangers, met strafport belaste stukken, enzovoort. Maar ook moderne poststukken kunnen een kijkje verschaffen in de reis door het postale systeem die een brief of kaart heeft afgelegd. Ik geef hiervan enkele voorbeelden.

Naast de afstempeling van de zegels zelf, die allereerst bedoeld is om 'recycling' te voorkomen, verschijnen er de eerste jaren in Spanje ook nog aparte afstempelingen op de enveloppen zelf, die een meer administratieve functie hadden. Zo staat er op de brief in afbeelding 59, gestuurd vanuit Bilbao naar Madrid, naast het *araña* stempel op het zegel een aparte rode *baeza*. De datum daarvan is 31 december 1850, de laatste dag waarop het opgeplakte zegel nog geldig was. Dat maakt zo'n stuk voor de liefhebber nog wat interessanter, en begeerlijker. Deze informatie zou bij afweken of afknippen geheel verloren zijn gegaan. De vouwbrieven uit die tijd, die alles-in-een-waren, werden uiteraard vaker compleet bewaard. De brieftekst daarvan kan immers op zichzelf een extra kijkje in de historie verschaffen. De huidige privacyregels zijn daarbij vermoedelijk niet meer van toepassing.

Afb. 62 Laatste-dag afstempeling op brief Bilbao-Madrid met Ed.1A

Zodra een stuk de grens over ging kwam daar het nodige bij kijken, zeker vóór 1874, toen de wereldpostunie U.P.U., die het internationale postverkeer ging regelen, nog moest worden opgericht. Dat komt tot uitdrukking in het aantal stempels dat er ook onderweg op een poststuk werd geplaatst. De brief in afbeelding 63 werd op 9 mei 1861 afgestempeld in Tolosa, in de Baskische provincie Guipuzcoa {1}. Een dag later passeerde hij de Spaans-Franse grensovergang St. Jean-de-Luz {2}. En nog diezelfde dag bereikte hij zijn bestemming Bayonne {3}. Het blauwe stempel PD {4} geeft aan dat port betaald zou zijn tot aan de eindbestemming ('payé jusqu'a destination'). Soms werd dit nodig geacht, want men kon in die tijd ook de ontvanger van de brief nog laten betalen aan de postbode, zoals in de prefilatelistische periode veelal gebeurde. Kennelijk waren de vooraf betaalde twaalf cuartos echter toch niet voldoende, want er is getuige de grote gestempelde '5' 5 centimes aan strafport berekend {5}.

Afb. 63 Brief van Tolosa naar Bayonne met Ed.53

Naast reguliere stempels vindt men soms ook andere afstempelingen op Spaanse poststukken, die ze iets extra's geven. In afbeelding 64 zien we enkele van de vele mogelijke voorbeelden. Links staat het stempel van het postkantoor van het Spaanse parlement op een speciaal dienstzegel uit de *Pelón*-serie (Ed.229). Daarnaast zien we een exemplaar van het 10 peseta's zegel uit de *Don Quijote*-serie van 1905, afgestempeld als aangetekend stuk. Het stempel is geplaatst door het loket voor late bezorging ('*alcance*') van het Mediodia treinstation in Madrid. De datum is 15 mei, de laatste dag waarop het zegel nog frankeergeldig was. Geheel rechts tenslotte zien we het 10 céntimos zegel uit de *Cadete*-serie, hier afgestempeld aan boord van een Brits schip.

Afb. 64 Enkele bijzondere afstempelingen

Het moge duidelijk zijn waarom men dergelijke vondsten niet afweekt, maar op een fragment bewaart. En het complete poststuk zou moeten worden bewaard als het gaat om zulke bijzondere exemplaren als in de hierna volgende afbeeldingen.

Primer Día. Allereerst zien we een luchtpostenvelop met de beide zegels uit de eerste versie van de *Visita del Caudillo a Canarias*-serie uit 1950, ter herinnering aan het officiële bezoek van dictator Franco aan deze eilanden. Dit is een vroeg voorbeeld van een Eerste Dag envelop (FDC). Het stempel is niet speciaal: het betreft het gebruikelijke luchtpoststempel van Tenerife, zij het met de in dit geval bijzondere datum van 22 oktober 1950.

Afb. 65 Eerste dag van de *Visita del Caudillo a Canarias* (Ed.1083A/B)

Wel speciaal is het stempel op de luchtpostenvelop in afbeelding 66, met een zegel opgedragen aan Mariano Pardo de Figueroa (1828-1918), de vader van de Spaanse filatelie, bekend onder zijn *nom-de-plume* Dr. Thebussem. Het stempel vermeldt dat 12 oktober 1944 de *Día del Sello* was, de dag van uitgifte van dit zegel. Deze datum zou nog een aantal jaren de Dag van de Postzegel blijven, met telkens een speciale uitgifte. Naast het blauwe luchtpostzegel van 5 peseta's treffen we hier een charitatief toeslagzegel van 5 céntimos. Verder zien we op deze envelop nog een censuurstempel van bestemmingsplaats Tanger: de burgeroorlog was voorbij, maar de wereldoorlog niet. Tenslotte is er nog een vage afdruk van een paars aantekenstempel.

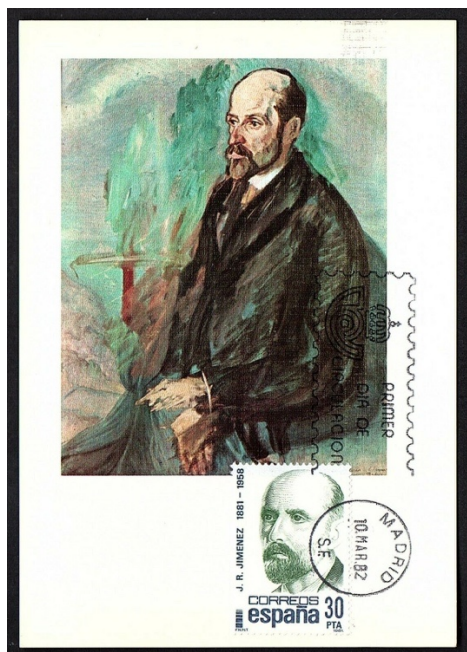
Afb. 66 Eerste dag van het *Dr. Thebussem* zegel (Ed.983).

De stroom Eerste Dag enveloppen, met hun eigen stempels, is sindsdien alleen maar aangezwollen. Als iets tot een filatelistisch 'product' is geworden, in Spanje en overal elders, dan dit. In afbeelding 64 staat de FDC behorende bij het zegel voor de provinciehoofdstad Cuenca uit de doorlopende wapenreeks van 1962-1966. Die reeks omvatte liefst 57 zegels, met elk zijn eigen FDC, en voorzien van een voor de gelegenheid vervaardigd stempel.

Afb. 67 FDC van het Cuenca wapenzegel (Ed.1484)

Tarjeta maxima. Een soortgelijke uitgifte van een zegel op poststuk als de FDC is de zogenaamde maximumkaart. Het betreft een Ansichtkaart met daarop een afbeelding die overeenkomt met de postzegel die erop is geplakt. Op de kaart in afbeelding 68 staat een portret van de dichter en Nobelprijswinnaar Juan Ramón Jiménez (1881-1958). Het zegel van 30 peseta's met zijn portret maakt deel uit van een in 1982 serie van drie zegels. Met reguliere frankering en verzending heeft dit natuurlijk weinig uit te staan. De maximumkaart is voor zover ik weet dan ook geen categorie in enige catalogus, maar meer een randverschijnsel. Uiteraard is hij een extra dimensie in een verzameling die op maximale documentatie en verfraaiing van de erin opgenomen zegels is gericht.

Afb. 68 Maximumkaart Juan Ramón Jiménez (Ed.2646)

Primer Vuelo. Een volgend luchtpoststuk dat ik toon betreft een Eerste Vlucht, nog een categorie van poststukken die een toegewijde schare verzamelaars kent. In dit geval gaat het om de eerste non-stop vlucht Madrid-New York, die plaatsvond op 6 mei 1946. Het zegel is opgedragen aan Carlos Haya González (1902-1938), luchtvaartpionier en piloot van de nationalistische luchtmacht. De afstempeling in New York op de achterzijde vond plaats twee dagen na het vertrek.

Afb. 69 Eerste vlucht Madrid – New York (Ed.991)

De gedreven luchtpostverzamelaar vindt het dan uiteraard ook aardig om er de 'zuster'-vlucht bij te verzamelen: de eerste vlucht New York-Madrid, die drie dagen eerder vertrok. De bijbehorende envelop staat in afbeelding 70; getooid met vijf Amerikaanse luchtpostzegels hoort hij uiteraard slechts zijdelings bij de Spaanse filatelie. Uit de adresseringen op de achterzijde van beide enveloppen wordt duidelijk dat dit een een-tweetje betrof tussen de bekende postzegelhandelaren Galvéz in Madrid en Serebrakian in New York.

Afb. 70 Eerste vlucht New York - Madrid

Correo Zeppelin. Een wel heel bijzondere eerste vlucht is de eerste rondvlucht Europa – Amerika - Europa van het luchtschip de Graf Zeppelin in 1930. Dit maakte zowel op de heen- als de terugreis een tussenlanding in Sevilla. De brief in afbeelding 71 ging eerst per luchtpost van Barcelona naar Sevilla, en werd daar op 19 mei aan boord van het luchtschip gebracht. Na bezoeken aan o.m. Rio de Janeiro en New York keerde de Zeppelin op 5 juni weer terug in de Andalusische hoofdstad. Twee dagen later werd de brief afgeleverd bij de afzender. De drie zegels uit de *Vaquer*-serie op het stuk, tezamen een forse 24 peseta's, zijn afgestempeld met het luchtpoststempel van Barcelona. Dan zien we verder het rode Duitse stempel behorende bij deze vlucht, en het paarse Amerikaanse cachet dat aangeeft dat het stuk in New York reeds aan boord was en ook bleef, en dus de hele rondreis ging voltooien. Op de achterzijde staan de aankomststempels van Sevilla en Barcelona. Er waren geen speciale Spaanse enveloppen voor deze gelegenheid.

Afb. 71 Zeppelinbrief Eerste Rondvlucht Europa – Amerika mei 1930

Correo Submarino. En nog wat uitzonderlijker is post die met een duikboot is vervoerd. Afgezien van een dubieus geval van Duitse U-Bootpost uit de Eerste Wereldoorlog is het enig mij bekende reguliere voorbeeld de tocht van de Republikeinse onderzeeër C-4 van Barcelona naar Menorca. Die vond plaats tegen het einde van de Burgeroorlog, op 12 augustus 1938. Voor die tocht was zelfs een aparte serie van maar liefst zes zegels gecreëerd, plus een dito blokje. Er zijn enkele honderden speciale groot-formaat enveloppen voorzien van een of meer van deze zegels meegegaan op deze reis. Ten bewijze daarvan zijn de betreffende stukken voorzien van voor die gelegenheid gefabriceerde ovale vertrek- en aankomststempels. Ze zijn ook nog eens met de hand gewaarmerkt door Tomás Orós, die het boordpostkantoor bemande. Afbeelding 72 toont de voor- en achterzijde van zo'n envelop.

Afb. 72 Onderzeebootbrief Barcelona – Mahón (Ed.775)

Bij het verzamelen van poststukken kan de belangstelling ook uitgaan naar de afzender en de ontvanger, en dan met name als het beroemde persoonlijkheden betreft. Zo werd onderstaand rouwbericht gestuurd op 5 mei 1905 aan de 'Excelentísimo Señor Don Vicente Martitegui', Minister van Oorlog, een bekende generaal, die zijn sporen in diverse koloniale oorlogen verdiend had. Nader adres was kennelijk overbodig. Het zegel is afkomstig uit de serie ter viering van driehonderdste verjaardag van de verschijning van de *Don Quijote*. Die was alleen in Madrid te koop, en slechts de eerste twee weken van die maand geldig.

Afb. 73 Envelop met *Don Quijote* 10 céntimos (Ed.258)

Dit is maar het topje van de ijsberg: als het reeds onduidelijk is waar de grens ligt bij het verzamelen van losse zegels, lijkt er geen einde aan wat men aan complete poststukken kan verzamelen. Het verzamelen van poststukken staat ook wel bekend onder de ruimere term 'postale geschiedenis'. Daarbij laat men niet bij stukken met postzegels erop: ook stukken uit het prefilatelistisch tijdperk worden in beschouwing genomen.

Zo kwamen we van losse zegels en allerlei varianten ervan, via afstempelingen, op complete poststukken. We hebben ons daarbij beperkt tot wat ik in het begin de basiszegels heb genoemd, zoals die te vinden zijn voorin de catalogi. Daarbij hoeft het echter niet te blijven. Na het laatste basiszegel, in de catalogus van 2021 te vinden onder nummer 5434, zijn er nog diverse andere rubrieken, die vaak worden samengevat onder de term *back of the book*. Die term is ontstaan omdat verzamelaars geneigd zijn de betreffende zegels naar een plekje achter in hun album te verbannen. Lang niet alle verzamelaars komen aan dit type zegels toe, maar we zullen ze toch kort de revue laten passeren.

6. *Back of the book*

Hieronder verstaan we in principe alle 'abnormale' zegels, d.w.z. alle uitgiften die op enigerlei wijze als postaal kunnen worden beschouwd naast de reguliere permanente en gelegenhedszegels en wat er nog meer in de hoofdruubriek is opgenomen. Daartoe behoren traditioneel diverse soorten uitgiften, die overigens per land kunnen verschillen. Enkele ervan hebben wij boven reeds langs zien komen, omdat de Spaanse catalogi ze niet als sluitposten zien. Dat was het geval met de volgende categorieën.

Correo aéreo. Luchtpostzegels worden in veel landen apart uitgegeven en gecatalogiseerd, maar in Spanje vormen ze veelal een geïntegreerd onderdeel van een serie die ook zegels voor de gewone post omvat. In de afbeeldingen 6 t/m 11 boven staan enkele luchtpostzegels die deel uitmaken de *Descubrimiento*-serie. De exemplaren op de enveloppen in de afbeeldingen 66 en 69 zijn wel apart uitgegeven, en vormen geen deel van een langere serie. Die laten hun luchtpostkarakter duidelijk in de afbeelding terugkomen. Dat geldt ook voor enkele andere luchtpostzegels, zoals die behorend tot de serie uit 1930 ter ere van het 11e internationale

spoorwegcongres. Op de bijbehorende zegels voor de gewone post zijn er treinen afgebeeld, maar luchtpostzegels met treintjes erop dat kon natuurlijk niet, zelfs niet in Spanje. Wat het wel geworden is vindt men in afbeelding 70.

Afb. 74 Luchtpostzegels bij de *Ferrocarriles*-serie (Ed.483-88)

De laatste specifiek voor luchtpost aangeduide zegels verschenen in 1962, in de vorm van vier waarden van een uit 15 zegels bestaande serie gewijd aan de *Misterios de Santo Rosario*. Ze staan in afbeelding 75. Deze onderscheiden zich qua afbeelding niet van de andere zegels uit deze serie, anders dan door het toegevoegde woordje 'AÉREO'.

Afb. 75 De laatste Spaanse luchtpostzegels (Ed.1474-77)

Correspondencia urgente. In 1905 werd voor binnenlandse post een per expresse categorie geïntroduceerd. Hiertoe werd een speciaal zegel uitgegeven voor de te betalen toeslag van 20 céntimos. Dit zegel toont, heel iconisch, het mythologische vliegende paard Pegasus, en is in de opvallende kleur rood gehouden. In 1929 werd een verkleinde variant ervan uitgegeven, die echter zozeer op een gewoon frankerzegel leek dat men het in 1930 ten overvloede van een blauwe opdruk 'URGENCIA' voorzag. Die drie zegels staan links in afbeelding 76. Net als het geval was bij de luchtpost werd aan sommige series ook een speciaal per expresse zegel toegevoegd, steeds voor de waarde van 20 céntimos. Enkele voorbeelden daarvan staan rechts in de afbeelding. Ze zijn wederom in een opvallende kleur gehouden, en behoren respectievelijk tot de Rode Kruisserie (1926; Ed.338), de Tentoonstellingsserie (1929; Ed.447) en de Montserratserie (1931; Ed.649).

Afb. 76 Zegels voor spoedbestelling

Impuesto de Guerra. Gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw werd Spanje geplaagd door diverse binnenlandse en koloniale oorlogen, die de bodem

van de staatskas snel zichtbaar maakten. Allereerst was daar de Derde Carlistenoorlog (1872-76). Er verschenen oorlogsbelastingzegels, die verplicht bijgeplakt moesten worden op binnenlandse post en op allerlei officiële stukken. Aanvankelijk stond het Spaanse wapen daarop afgebeeld. Latere uitgaven toonden het portret van koning Alfonso XII. Enkele voorbeelden staan in afbeelding 77.

Afb. 77 Oorlogsbelastingzegels uit 1874, 1875, 1876 en 1877

Het toeslagzegel uit 1876 treft men aan op de brief links in afbeelding 78. Hij werd op 6 december 1876 verstuurd van Barcelona naar Tuy, in de Noordwestelijke provincie Pontevedra. De porto van 10 céntimos is voldaan middels een exemplaar uit de tweede serie frankeerzegels met het portret van koning Alfonso XII (Ed.175). Daarnaast prijkt het 5 céntimos toeslagzegel. Het briefje daarnaast vertoont hetzelfde frankeerzegel. Nu zit er echter 15 céntimos aan oorlogsbelasting op. Dit was het gevolg van een verhoging van de belasting per 1 september 1877, die aangaf dat op interlokale post voortaan het drievoudige bedrag moest worden bijgeplakt. Dit ging nog door tot 30 april 1879. Beide voorbeelden laten zien dat zegels rechts bovenaan op de envelop plakken kennelijk nog geen usance was.

Afb. 78 Brief met oorlogsbelastingzegel

Eind negentiende eeuw was Spanje betrokken bij diverse koloniale oorlogen. Daarin trof het de Verenigde Staten als tegenstander, die gaarne de nog resterende macht van Spanje overnamen in Cuba, Puerto Rico, de kleinere Spaanse Antillen en de Filippijnen. Om deze oorlogen te helpen bekostigen werd wederom een oorlogsbelasting ingevoerd, met wederom speciale toeslagzegels. Op elke brief binnen Spanje of naar een van de koloniën moest vervolgens, naast de gebruikelijke frankering, een zegel van 5 céntimos worden bijgeplakt. Vooruitlopend op het beschikbaar komen van een speciaal zegel met het portret van de jonge Alfonso XIII (Ed.240), rechts in afbeelding 79, verschenen eerst hulpuittgaves, in blauw-groen (Ed.232) en in zwart (Ed.236). Naast zegels van 5 céntimos bestonden er van deze laatste twee ook versies met hogere waarden, voor niet-postale toepassingen.

Afb. 79 Oorlogsbelastingzegels uit 1897, 1898 en 1898-99

Correo Carlista. Gedurende de Derde Carlistenoorlog hadden de Carlisten een deel van het Spaanse grondgebied in handen. Ze gaven daarbinnen hun eigen zegels uit, met het portret van 'tegenkoning' Carlos VII. Deze zegels zijn met name gezocht in echt gebruikte staat. Er is daarom veel namaak, van de zegels en van de afstempelingen. Ze zijn te vinden in afbeelding 80.

Afb. 80 Carlistenzegels 1873-75

Devolución. Als post onbestelbaar blijkt wordt hij geretourneerd aan de afzender. Eénmaal gaf de Spaanse post een zegel uit dat in zo'n geval door de besteller op het poststuk geplakt diende te worden. Het verscheen in 1875, uiteraard zonder waarde-aanduiding. Het zegel bleek snel overbodig, en is zelden gebruikt. Stukken met een exemplaar erop worden dan ook niet gemeld in de catalogi, en lijken mij zeer begerenswaardig.

Afb. 81 Retourzegel 1875 (Ed.172)

Derecho de entrega. Aanvankelijk waren weinig woningen, en met name flats in de steden, voorzien van persoonlijke brievenbussen. Als er geen conciërge was, dan werd de post direct ter hand gesteld van de ontvanger. De postbode mocht daarvoor 5 céntimos per poststuk rekenen bovenop de betaalde porto. Nog in 1931 werd daartoe een speciaal zegeltje ingevoerd. Toen op 23 mei van dat jaar de Republiek werd uitgeroepen, kreeg dit, net als de overige permanente zegels die op dat moment beschikbaar waren, de opdruk 'REPÚBLICA'. Kort daarna werd het echter afgeschaft, omdat het gebruik ervan te omslachtig werd gevonden. In plaats daarvan kon de afzender dit recht vooraf 'kopen' door 5 céntimos meer te plakken dan het geldende tarief. Toen langzamerhand elke woning van een brievenbus was voorzien raakte ook dit gebruik achterhaald.

Afb. 82 Recht op ter hand stelling 1931 (Ed.392)

Pro Tuberculosos. Veel landen kennen toeslagzegels, die naast een frankeerwaarde een extra bedrag vermelden voor het een of andere goede doel. Bekend zijn de Nederlandse kinder- en zomerzegels. In Spanje verscheen vanaf 1937 jaarlijks een aantal zgn. Tuberculosezegels, die dienden te worden bijgeplakt, net als bij de oorlogzegels het geval was. Die hadden dus in het geheel geen frankeergeldigheid. De volledige opbrengst ervan kwam ten goede aan de strijd tegen de tuberculose, die tijdens de burgeroorlog in alle hevigheid was uitgebroken. Naast verplichte toeslagzegels zonder frankeergeldigheid verschenen later ook zegels met een gecombineerde frankeerwaarde plus toeslag. Een serie van vijf zegels uit 1944 omvat beide typen. De twee zegels links in afbeelding 83 zijn pure toeslagzegels, voor gewone post en luchtpost. De drie zegels rechts zijn frankeerzegels voor de tarieven 20, 40 en 80 céntimos, met een toeslag van 5 respectievelijk 10 céntimos.

Afb. 83 Tuberculosezegels (Ed.984-88)

Daarnaast bestaan er diverse uitgaven met een charitatief doel die als gewone frankeerzegels zonder toeslag zijn uitgegeven. De frankeergeldigheid ervan was bewust extreem kort gehouden. De gedachte hierachter was dat de naar verwachting talrijke, niet meer frankeergeldige restanten vervolgens konden worden verkocht aan verzamelaars. De opbrengsten daarvan waren dan grotendeels bestemd voor het goede doel. Dat was onder meer het geval met de Rode Kruisserie van 1926, waarvan we al een aantal voorbeelden hebben gezien. Deze kon slechts drie dagen voor frankering worden gebruikt, en wel van 15 t/m 17 september. Het grootste deel van de oplage werd pas daarna verkocht, en de opbrengsten daarvan vielen toe aan het Rode Kruis. Er bleef echter nog zoveel van onverkocht, dat de restanten een jaar later opnieuw konden worden uitgebracht, nu met een opdruk ter viering van het 25-jarig ambtsjubileum van koning Alfonso XIII. De hoogste waarden van deze serie bleven ook daarna nog lange tijd te koop bij de filatelieloketten, tot het jaar 1953, bijna een kwart eeuw later. Afbeelding 84 toont de laagste en de hoogste waarden van de *Cruz Roja* zegels voor de gewone post (1 céntimo – 10 peseta's) en de luchtpost (5 céntimos – 4 peseta's), die laatste in tweekleurendruk, en met vliegtuigmotieven.

Afb. 84 Rode Kruisserie 1926 (Ed.325-348)

Franquicia postal. Zegels voor vrijstelling van porto, ook wel bekend als dienstzegels. Deze mochten uitsluitend worden gebruikt door ambtelijke organisaties; bij andere landen behoren ze typisch tot de categorie 'achterin-het-boek'. In afbeelding 64 zagen we een geel exemplaar van de 15 céntimos Pelón-serie uit 1895, dat normaal paars-bruin is. In de gele uitvoering was het zegel uitsluitend bedoeld voor gebruik door parlementariërs. Het werd een jaar later vervangen door de twee specifieke dienstzegels links in afbeelding 85. In 1916 werd een serie van acht zegels uitgegeven in ditzelfde kader. Ze memoriseren de dood van Miguel de Cervantes, de schrijver van de *Don Quijote*, driehonderd jaar eerder. Deze zegels waren slechts geldig op de dag van uitgifte zelf, en waren nogal overbodig omdat parlementariërs so wie so waren vrijgesteld van het betalen van porto. Twee exemplaren uit die serie staan rechts in de afbeelding. Deze zijn opgenomen in de hoofdrubriek van de catalogus, maar wel met een aparte nummering: FR11-18.

Afb. 85 Portvrijstellingszegels 1896 (Ed.230/31) en 1916 (Ed.FR13/14)

Tenslotte staan er tussen de zegels in de hoofdrubriek van de catalogus ook nog enkele zegels voor speciale gelegenheden, die niet voor gewoon postaal gebruik geldig waren. In afbeelding 43 zagen we al een zegel uit de serie die werd uitgegeven ter gelegenheid van de Industriële tentoonstelling in Madrid in 1907. Deze zegels mochten alleen gebruikt worden voor post verstuurd vanaf het tentoonstellingsterrein, en moesten vergezeld gaan van een gewoon frankeerzegel. Ook deze serie heeft een afwijkende nummering in de catalogus: SR1-6.

Veel soorten zegels die in de catalogi van andere landen achterin zouden zijn beland, zijn in de Spaanse catalogi dus tussen de reguliere uitgiften te vinden. Maar ook de Spaanse catalogi hebben enkele echte *back-of-the-book* rubrieken. Daar verwachten we dan onder meer portzegels, maar die kennen de Spaanse posterijen niet. Verzamelt men poststukken, dan kan men daarbij uiteraard brieven opnemen die voorzien zijn van buitenlandse portzegels. Wel vinden we er de volgende nog niet behandelde categorieën.

Telégrafos. Zo zijn er de telegramzegels. Voor het eerst verschenen in 1864 waren het aanvankelijk speciaal voor dit doel ontworpen zegels, met het portret van Isabel II

of het Spaanse wapen. Twee voorbeelden staan links in afbeelding 86. Vanaf 1870 ging men voor dit doel de gangbare postzegels gebruiken, die voor de gelegenheid werden doorboord met een *taladro circular* ('rond gat'). Vanaf 1901 werden weer speciale zegels ingevoerd. De laatste serie in dit kader verscheen in 1949. Zoals het fragment rechts laat zien waren vier verschillende zegels van die serie precies voldoende om de kosten van het betreffende telegram, 5,65 peseta's, te voldoen.

Afb. 86 Telegraafzegels uit 1867 (2x), 1870, 1873, 1879 en 1949

Beneficiencia. Verder vinden we achterin de catalogus de overige weldadigheidszegels, die al of niet verplicht op een poststuk moesten worden geplakt bovenop de gebruikelijke porto. In het geval van Spanje waren deze zegels meer specifiek ten gunste van de '*Huérfanos de Correos*', weeskinderen van postambtenaren. Ze hadden geen frankeergeldigheid, maar konden vrijwillig extra worden bijgeplakt. In afbeelding 87 staan enkele van dergelijke zegels uit de periode van de Burgeroorlog, toen de nood het hoogst was.

Afb. 87 Weldadigheidszegels '*Huérfanos de Correos*'

Locale zegels. Diverse steden en provincies hebben eigen zegels uitgegeven, voor uiteenlopende doelen. Zo bracht Barcelona in 1929 toeslagzegels uit ter bestrijding van de kosten van de Wereldtentoonstelling die het tegelijk met Sevilla organiseerde. Een jaar later zagen twee zegels het licht ter ondersteuning van het filatelistisch congres dat in deze stad plaatsvond. Het verzamelen van postzegels stond duidelijk in hoger aanzien dan vandaag de dag. Ze moesten worden geplakt op alle post vanuit Barcelona en een cirkel van 40 kilometer rond de Catalaanse hoofdstad.

Afb. 88 Toeslagzegels '*Exposición Internacional*' en '*Congreso Filatélico*'

Barcelona gaf gedurende een aantal jaren ook liefdadigheidszegels uit rond de kerst, en de stad kende ook eigen telegramzegels. Er zijn verder soortgelijke uitgaven van

de stad Valencia, het eiland Menorca, en van de provincies Asturias en León, zij het in veel beperktere mate dan Barcelona.

Guerra Civil. Een geheel eigen verzamelgebied vormen de uitgiften die zijn gedaan tijdens de Spaanse Burgeroorlog (18 juli 1936 – 1 april 1939). Slechts een klein deel ervan wordt gezien als een officiële uitgifte van ofwel de republikeinse autoriteiten (Ed.732-800) ofwel de nationalistische *Estado Español* (Ed.801-866). Het valt wel op dat de zegels die gedurende deze drie jaar door de twee kampen werden uitgegeven zeer representatief zijn voor het gedachtengoed dat beide partijen eigen was. In afbeelding 89 zien we enkele zegels uitgegeven door de Republiek: eerbetoon aan de verdedigers van Madrid; twee zegels ter ere van de werkers van de hoogovens van Sagunto; zegel ter ere van de 43^e divisie; en eerbetoon aan de volksbrigades.

Afb. 89 Uitgiften van de Republiek (1936-39)

In afbeelding 90 staan enkele uitgiften uit de nationalistische hoek. We zien van links naar rechts: de nationalistische vlag; de ridder El Cid, die streed tegen de Moslims; de Heilige Jacobus; de 'katholieke koningen' Fernando en Isabel; en de viering van twee jaar opstand.

Afb. 90 Uitgiften van de Nationalisten (1936-39)

Letterlijk duizenden onofficiële zegels en postale etiketten verschenen aan beide zijden op uiteenlopende niveaus: provincies, steden, dorpen, politieke organisaties, vakbonden, enzovoort. Hiervan zijn gespecialiseerde catalogi verschenen en vele andere publicaties. In feite verdienen deze uitgiften een aparte behandeling. Lang niet alle Spanje-verzamelaars zullen zich in dit uitgebreide en complexe domein begeven. Het enige dat we ervan zullen laten zien zijn twee veel voorkomende typen uitgiften.

Enerzijds waren er de vele lokale overdrukken, die met name in de door de opstandelingen veroverde gebieden op de voorraden republikeinse zegels werden gezet, en korte tijd later ook op de 'eigen' nationalistische uitgiften. Enkele voorbeelden afkomstig van de Canarische eilanden, waar de militaire opstand zijn oorsprong vond, staan in afbeelding 91. Deze zegels zijn als een van de weinige

voorbeelden van lokale burgeroorloguitgiften achterin de algemene Edifil catalogus opgenomen.

Afb. 91 Canarische opdrukken op republikeinse en nationalistische zegels

Gaandeweg raakten de reguliere voorraden uitgeput, met name in de door de nationalistinnen bezette gebieden, om te beginnen in Andalusië. In veel zuidelijke plaatsen verschenen dan ook al snel eigen zegels. Het bekendst is wellicht het zegel dat reeds in augustus 1936 in Granada werd uitgebracht, en dat het wel tot een plekje in de standaard catalogus heeft gebracht: het blauwe zegel van 30 céntimos links in afbeelding 92 (Ed.801). Dit zegel is meestal slecht gecentreerd; voor perfecte, postfrisse exemplaren worden soms bedragen boven de catalogusprijs betaald. Daarnaast staan uitgiftes uit Antequera en uit de grensplaats Ayamonte, die een wat meer obscuur filatelistisch lot beschoren zijn, en die alleen in de meer gespecialiseerde publicaties worden beschreven.

Afb. 92 Lokale nationalistische zegels

Enteros postales. Dit zijn kant-en-klare poststukken, voorzien van de juiste frankering. Hieronder vallen de *tarjeta postal* ('briefkaart'), *sobre prefranqueado* ('voorgefrankeerde envelop') en *aerograma* ('luchtpostenvelop'). Ook deze kunnen gebruikt en ongebruikt worden verzameld. Ze vormen een ruimte verslindend onderdeel van een collectie, waarvoor speciale albums bestaan.

Vorgefrankeerde briefkaarten waren er in Spanje al relatief vroeg. De eerste verscheen in 1873, ten tijde van de Eerste Republiek. Het exemplaar links in afbeelding 93 is van 1875, en bleef zeven jaar in omloop. Deze kaart werd op 20 januari 1877 verstuurd vanuit Madrid, en kwam een dag later aan in Zaragoza. Er is een facsimile van het lopende frankeerzegel van 5 céntimos op gedrukt, zij het in de kleur blauw en niet in lila, zoals zijn getande voorbeeld. Ernaast treffen we een exemplaar van het oorlogsbelastingzegel, dat sinds juli 1876 ook verplicht was op briefkaarten. Wat nog opvalt is de afstempeling op dit laatste zegel door middel van een zgn. *taladro de puntos limados*. De post werd in die dagen kennelijk zeer benadeeld doordat men op grote schaal gebruikte zegels afweekte en het stempel wist te verwijderen. Vooruitlopend op de komst van onafwasbare inkt bedacht men dit stempel, dat voorzien was van puntjes die gaatjes veroorzaakten in de afgestempelde zegels, echter ook in de inhoud van de envelop.

Rechts naast deze briefkaart staat er eentje uit recenter dagen: 1973. Van de opgedrukte 'postzegel' verscheen nimmer een getand exemplaar.

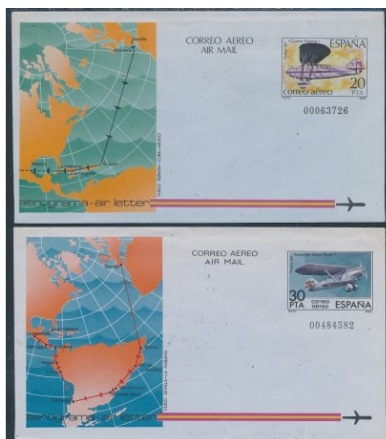
Afb. 93 Tarjeta postal 1875 en 1973

Naast voorgefrankeerde kaarten zijn er ook dito enveloppen. Het namaakzegel op het hieronder getoonde exemplaar is voorzien van karteltjes. Erop ontwaren we de contouren van Don Quijote en zijn knecht Sancho Panza. De envelop is, gezien het A-tarief op het 'zegel', slechts geldig voor binnenlands gebruik.

Afb. 94 Sobre prefranqueado

Speciale luchtpostenveloppen kennen de Spaanse posterijen sinds 1947. Aanvankelijk waren de frankeerwaarden opgedrukt in rode inkt. De eerste luchtpostenvelop met een *sello impreso* ('opgedrukt zegel') verscheen in 1981. Dat waren overigens, als elders gebruikelijk, geen kopieën van bestaande zegels, maar een soort namaakzegels. Deze hebben veelal een vliegtuigmotief. Twee voorbeelden daarvan vindt men in afbeelding 95. De laatste luchtpostenvelop verscheen in 2014.

Afb. 95 Luchtpostenvelop met vliegtuigmotief

Een nogal onbekend type speciaal poststuk is de *sobre monedero*, en envelop voor het verzenden van geld, met een aangegeven waarde. Het exemplaar in afbeelding 96 dateert van 1899. Ik trof het op een veilingssite; de startprijs stond een bieding helaas in de weg. Het stuk is gestuurd vanuit het in Zuid-Marokko gelegen Cabo Juby, en is voorzien van zegels met een opdruk van dit toentertijd door Spanje beheerste gebied. De betaalde 50 céntimos porto waren kennelijk genoeg om de er ooit in verpakte 20 peseta's verzekerd naar Madrid te vervoeren. Men had kennelijk haast: er is ook nog een expressezegel bijgeplakt.

Afb. 96 Envelop voor geldverzending

Usados fraccionados. Complete poststukken of fragmenten ervan zijn de enige manier om gebruikte fracties van zegels te verzamelen. Het doormidden knippen van postzegels was ooit een noodgreep voor het geval er geen exemplaren van het juiste tarief voor handen waren, maar wel zegels van andere waarden. De brief links in afbeelding 97 uit 1937 is een voorbeeld hiervan. Bij gebrek aan zegels van 45 céntimos is de verschuldigde porto in dit geval voldaan door middel van een zegel van 10 céntimos, plus een halve van 20 en een halve van 50 céntimos. En op de brief rechts, die binnen Madrid bleef, hoefde maar 10 céntimos te worden geplakt, maar dat zegel was kennelijk niet voorhanden. Daarom werd een zegel van 5 céntimos geplakt, twee van 2 céntimos en dan nog een halfje van die laatste. In dit geval is echter vermoedelijk sprake geen sprake van pure noodzaak maar van een vriendelijkheidje van de lokettist. Het is immers niet erg waarschijnlijk dat het zegel van 5 céntimos op deze envelop toevallig ook het laatste beschikbare exemplaar was. Verder is de envelop niet geopend, dus Manuel Gálvez stuurde hem zeer vermoedelijk aan zichzelf. En laat er nu nog altijd een postzegelhandel onder die naam actief zijn in Madrid, die teruggaat tot 1868.

Afb. 97 Gefragmenteerde zegels

7. De koloniën

De meeste aan zee gelegen staten van West-Europa hadden tot ver in de twintigste eeuw uitgestrekte gebieden in de overige werelddelen in bezit, bekend onder het label 'koloniën'. Met name Groot-Brittannië en Frankrijk onderscheidden zich in dit opzicht. Voor die overzeese gebieden werden ook postzegels uitgegeven, die een logische uitbreiding vormen van een collectie van het land zelf. De vroege zegels zijn, mede als gevolg van de beperkende bepalingen van de U.P.U., vaak zeer gelijk aan die van het moederland. In de loop der tijd gingen ze zich echter daarvan onderscheiden, en werden er kleurrijke, 'exotische' afbeeldingen op geplaatst, die het hart van veel verzamelaars sneller deden en nog doen kloppen, en wellicht ook tot verzamelen aanzetten.

De Spanjaarden waren de eersten die zich op dit pad begaven. Het land had echter een groot deel van zijn Amerikaanse koloniën alweer verloren rond 1825, dus ruim voordat de eerste postzegels verschenen. De interesse voor de Latijns-Amerikaanse landen en hun filatelie ligt echter toch dicht in de buurt voor de Spanje-verzamelaar, zowel vanwege de gemeenschappelijke taal als de grote culturele verbondenheid. Onder de uitgiften van de Spaanse posterijen is een substantiële weerslag te vinden van het Spaanse koloniale verleden, die aanzienlijk groter is dan die van de andere voormalige koloniserende landen. Bakker (2020) laat zien dat tussen 1930 en 2018 ruim 300 zegels in zo'n 90 uitgiften op een of andere wijze uitdrukking gaven aan de band tussen Spanje en zijn Amerikaanse koloniale verleden. Dat is bijna 7% van het totaal aantal zegels dat verscheen in die periode, ofwel gemiddeld 3 à 4 per jaar. Ze zijn onder te brengen bij de volgende thema's.

THEMA	AANTAL SERIES	AANTAL ZEGELS
1. ONTDEKKING VAN AMERIKA	13	81
2. VEROVERING VAN AMERIKA	14	82
3. POSTUNIE SPANJE-AMERIKA	31	63
4. HISPANIDAD: DE SPAANSE WERELD	6	24
5. RELATIE SPANJE-AMERIKA	13	40
6. POSTZEGELTENTONSTELLING ESPAMER	8	15
7. BEZOEK STAATSHOOFD AAN AMERIKA	3	5
TOTAAL	88	310

Tabel 1. Postzegels met relatie tot Spaans Amerika naar thema

Van het eerste thema zagen we reeds een aantal voorbeelden in paragraaf 3, aan de hand van de serie *Descubrimiento de América*. Van elk van de thema's treft men een

voorbeeld aan in afbeelding 98. We zien achtereenvolgens: de landing van Columbus; de *conquistador* Cabeza de Vaca; landbouw in Amerika; de kathedraal van Montevideo; de universiteit van Bogotá; de componist Manuel de Falla en Amerindische muzikanten; een bezoek van het koninklijk paar aan Amerika.

Afb. 98 Thema's 1 t/m 7 op Spaanse zegels

De relatie met Spaans-Amerika is dus zeker een mogelijk onderwerp voor een meer thematische benadering van de Spaanse filatelie. En een weerspiegeling daarvan is te vinden in vele uitgaven van het twintigtal Spaans-Amerikaanse republieken. Zoekt men een uitbreiding van een Spanje-verzameling, dan is dit zeker een even voor de hand liggende als dankbare richting.

Na 1850 bleven nog enige gebieden in Spaans bezit. We noemden reeds Cuba, Puerto Rico, de kleine Antillen en de Filippijnen. Deze gebieden werden in 1898 ingenomen door de Verenigde Staten, maar er waren in de tussentijd wel reeds een aantal zegels van verschenen. De ontwerpen daarvan zijn, zoals gebruikelijk voor negentiende-eeuwse koloniale uitgaven, kopieën van de zegels van het moederland, met als belangrijkste verschil de landsnaam en mogelijk de munteenheid. Wat daarna nog restte waren enkele vestigingen in Noord- en West-Afrika. Het gaat in totaal om een vijftiental gebieden. Het is een dermate uitgebreid onderwerp dat dit een aparte behandeling verdient, door een ingewijde verzamelaar.[15]

8. Aanverwante gebieden

Net als Frankrijkverzamelaars veelal ook oog hebben voor de zegels van Monaco, en Italië-verzamelaars voor die van San Marino, hebben Spanje-verzamelaars vaak een zwak voor de uitgaven van het kleine Andorra. Sinds 1931 verschijnen er van dit staatje zegels met een Franse inslag. Vanaf 1928 zijn er ook uitgaven van Spaanse signatuur. De eerste daarvan was op basis van de permanente serie uit 1922, het *tipo Vaquer*, overgedrukt met CORREOS ANDORRA. Afbeelding 99 toont de drie laagste en de drie hoogste waarden van deze serie.

Afb. 99 De eerste uitgifte van Andorra

Vanaf 1929 verschijnen er eigen zegels, maar deze uitgiften hebben over het algemeen een duidelijk Spaans karakter behouden. De meeste zijn dan ook geproduceerd bij de *Fabrica Nacional de Moneda y Timbre* (F.N.M.T.), de Spaanse staatdrukkerij, net als de meeste Spaanse uitgiften. Hieronder een kleine proeve.

Afb. 100 Uitgiften van Andorra 1963-1981

Het Andorrese uitgiftebeleid is tamelijk behoudend: in 2010 stond de teller op ongeveer 350 zegels, gemiddeld vier per jaar. De *back-of-the-book* afdeling beperkt zich tot enkele luchtpostzegels, expressezegels en een paar velletjes. Er bestaan twee series weldadigheidszegels, uit 1938 en 1943, die gevormd zijn door overdrukken op een Spaanse nationalistische weldadigheidsserie. Op een tiental zegels na zijn de catalogusprijzen bescheiden te noemen, zodat een tamelijk complete collectie Spaans Andorra voor velen haalbaar zal zijn.

Een ander klein randgebied is Gibraltar. Deze stad op een van de zuidelijkste punten van het Iberische schiereiland, door de bewoners liefkozend *The Rock* genoemd, is sinds 1711 in Britse handen. Er is echter toch een postale connectie met Spanje. Geruime tijd kon post uit Gibraltar slechts over zee worden vervoerd, omdat de Spanjaarden een cordon om de stad hadden gelegd. In de loop van de achttiende eeuw werd echter bij verdrag een postverbinding vanuit Gibraltar over land geregeld. Die liep aanvankelijk via Sevilla, en later via de nabijgelegen plaats San Roque. Vanaf 1850 konden op die post Spaanse zegels worden geplakt. Dit bleef mogelijk tot aan het jaar 1875. Diverse Spaanse uitgiften uit die periode zijn dan ook te vinden op post uit Gibraltar. Zo werd de brief in afbeelding 101 ergens in 1852 verstuurd vanuit Gibraltar naar een adres in Madrid. Er zit een Spaans zegel uit dat jaar op van 6 cuartos, het binnenlandse tarief (Ed.12). We zien tevens het speciale rode stempel dat in San Roque werd geplaatst op alle post uit Gibraltar.

Afb. 101 Brief van Gibraltar naar Madrid

Is dit een vrij vroeg voorbeeld van zo'n brief, een tamelijk laat exemplaar staat in afbeelding 102. Deze brief werd op 6 april 1871 vanuit Gibraltar over land naar Cádiz gestuurd. Het zegel van 50 milésimas toont de Allegorie van Spanje, en was verschenen op 1 januari 1870 (Ed.107); koningin Isabel was kort daarvoor afgezet. Het wagenwielstempel op het zegel heeft het nummer 63, dat van San Roque.

Afb. 102 Brief van Gibraltar naar Cádiz

Op post die over zee ging werden vanaf 1857 Britse zegels gebruikt. In 1886 krijgt Gibraltar zijn eigen zegels, zij het in de vorm van opdrukken op zegels van een andere Britse kolonie: de Bermuda-eilanden.

9. Niet om te gebruiken. Of toch?

We lieten hierboven een aantal voorbeelden de revue passeren van wat we zoal aantreffen in de eenvoudige en meer gespecialiseerde Spaanse catalogi. Elke verzamelaar zal als gezegd voor zichzelf moeten beslissen wat wel en wat niet in de collectie op te nemen. Vast staat wel dat de meeste van de besproken varianten van de basiszegels, zoals de ongetande versies en de kleurproeven, nooit voor frankering waren bedoeld. Deze indruk wordt versterkt door het feit dat voor het leeuwendeel ervan in de catalogi slechts een prijsopgave is opgenomen voor postfris c.q. ongebruikt, en dus niet voor gebruikt, laat staan op poststuk. Wil men om esthetische redenen een geheel consequente collectie, dan verzamelt men dus ook de gangbare zegels in elk geval ongebruikt, wat het prijskaartje sterk, of zelfs prohibitief, opdrijft. Maar er zijn ook voldoende verzamelaars die om andere dan pecuniaire redenen een postzegel pas 'echt' vinden als hij daadwerkelijk gebruikt is, en voorzien van een leesbare afstempeling. Veel Spaanse zegels blijken overigens, zoals we al eerder hebben betoogd, gebruikt lastiger te vinden dan ongebruikt, zeker ook voor wat betreft de laatste decennia.

Toch vindt men soms, tegen de verwachting in, poststukken met daarop de niet voor gewoon postaal gebruik bedoelde exemplaren. Complete velletjes zijn uiteraard wel frankeergeldig, maar een tikje onhandig van formaat. Men vindt ze dan ook vrijwel uitsluitend op Eerste Dag enveloppen, die door veel serieuze verzamelaars als maakwerk zullen worden afgeserveerd, en die zelden op gewone post zullen worden aangetroffen. Af en toe duikt er echter toch een echt poststuk op

met een onverwachte frankering. Ik wil enkele voorbeelden tonen van dergelijke 'onmogelijke' frankeringen.

De eerste is een aangetekende brief, verstuurd op 1 oktober 1930 vanuit Sevilla naar een adres in Brussel, waar hij blijkens een stempel op de achterzijde drie dagen later aankwam. Hij is gefrankeerd met twee zegels voor de gewone post uit de hierboven besproken *Descubrimiento*-serie: een van 5 céntimos en een van 1 peseta. Voor zover ik kon nagaan was een bedrag van 80 céntimos hier voldoende geweest. De verzenddatum past overigens precies in de zeer korte periode van drie dagen waarin deze zegels frankeergeldig waren. Maar er is nog iets opmerkelijks aan deze brief. Het reguliere zegel van 1 peseta uit deze serie – Ed.543 – is zwart, en dit zegel is blauw, de kleur van de driehoek van 40 céntimos. We hebben hier dan ook te maken met een *color cambiado*. Kijken we naar de naam van de geadresseerde, dan blijkt dit die van de indertijd bekende filatelistische expert Souren Serebrakian te zijn. Deze geboren Armeniër had zich aan het einde van de jaren 1920 als postzegelhandelaar in Brussel gevestigd. De envelop vermeldt geen afzender, maar dat moet ofwel een bevriende postzegelhandelaar zijn geweest ofwel Serebrakian zelf, die de tentoonstelling in Sevilla bezocht, en daar wellicht dit zegel op de kop tikte. Slechts een handschriftvergelijking kan hier uitsluitsel geven.

Afb. 103 Brief met zegel met *color cambiado* (Ed.543cc)

De tweede hier getoonde brief werd gestuurd vanuit Madrid, en wel op 6 november 1931. Het is een aangetekend luchtpoststuk, dat op bestemming New York aankwam op 17 november. Op de achterklep staat met de hand geschreven 'sobre vacío' ('lege envelop'), kennelijk om de afzender te verwittigen hem niet open te scheuren, en dat is dan ook niet gebeurd. De brief is gefrankeerd met drie zegels uit de op 10 oktober verschenen serie ter gelegenheid van het derde congres van de C.U.P.P., die eerder reeds aan de orde werd gesteld. Ze waren geldig t/m 10 november van dat jaar. Het totale frankeerbedrag is 1.60 peseta's, en ook dit lijkt me een overfrankering. Maar in elk geval gaat het ook hier weer om een *color cambiado*: het zegel van 50 céntimos heeft de kleur *azul celeste* ('hemelsblauw') in plaats van het gewone *azul* van het reguliere zegel. En ook hier gaat het weer om correspondentie tussen postzegelhandelaren. De afzender is M. Galvéz, vast degene van de envelop in afbeelding 96. De geadresseerde is Nicolás Sanabria, indertijd een van de meest gerenommeerde deskundigen op het gebied van de luchtpost. Ook dit is dus weer filatelistische correspondentie tussen ingewijden, alhoewel Sanabria vermoedelijk niet direct zal hebben geweten dat het om een afwijkende kleur ging. Dat moet hij eventueel uit een volgende brief vernomen hebben.

Afb. 104 Nog een echt gelopen *color cambiado* (Ed.617cc)

Een derde voorbeeld is de envelop in afbeelding 105. Hij is afkomstig van de Amerikaanse filatelist Arthur Barger, die we reeds eerder tegenkwamen als de schepper van het zegel voor de Amerikaanse grondwet in afbeelding 17. We zien hier een ongetand exemplaar van het eveneens door Barger geïnspireerde zegel voor de *Defensa de Madrid*. Een overgedrukte versie daarvan zagen we in afbeelding 50. Barger zat als schepper van deze uitgifte uiteraard dicht bij het vuur, en was als een van de weinigen in de gelegenheid een ongetand exemplaar voor frankering te gebruiken. En dat nog wel op een speciale Eerste Dag envelop, eveneens van eigen hand.

Afb. 105 Eerste Dag envelop met ongetand zegel (Ed.757s)

10. Prefilatellie

De filatelie begint officieel op 6 mei 1840, de dag waarop de allereerste postzegel, de Engelse Penny Black, verscheen. Post wordt echter al duizenden jaren verstuurd. Een logische extensie van een verzameling is dan ook teruggaan in de tijd. We betreden dan het domein van de prefilatelie, brieven zonder postzegel. En daaraan zit verder geen tijdslimiet. Er zijn de nodige Spaanse brieven overgeleverd uit die periode. Aanvankelijk was voorfrankering door middel van postzegels een optie. Afhankelijk van het land in kwestie kon men nog enige tijd zijn post ongefrankeerd verzenden, zodat de ontvanger de kosten moest afrekenen met de postbode. Ook

van Spanje zijn nog dergelijke poststukken zonder postzegel te vinden van na 1 januari 1850.

Ik kan geen Spaanse prefilatelistische brieven tonen. Wel bevinden zich in mijn collectie Gibraltar een aantal stukken van voor 1850, die zonder postzegel zijn verzonden. Als porto vooraf was betaald, dan werd het betaalde bedrag er met de hand op vermeld. Aanvankelijk werd die post vervoerd naar Sevilla, werd daar voorzien van het stempel 'ANDALUCÍA ALTA', en vandaaruit verder getransporteerd. In afbeelding 105 treft men een brief die op 20 december 1759 uit Gibraltar werd verstuurd. Hij arriveerde op 4 februari 1760 in het Schotse Edinburgh, na een reis van zes weken, die grotendeels over land was verlopen.

Afb. 106 Brief van Gibraltar via Sevilla naar Edinburgh (1759)

En in afbeelding 107 staat een prefilatelistische brief die op 7 februari 1790 uit Gibraltar werd verstuurd, ook weer naar Edinburgh. Inmiddels ging dat via San Roque, alwaar het stempel 'ANDALUCÍA VAXA' werd geplaatst. Deze brief kwam in Londen aan op 8 maart en arriveerde tenslotte op de eindbestemming op 11 maart. De vlekken op de onderrand zijn veroorzaakt doordat de brief in de azijn is gedompeld. Er heerste op dat moment een cholera-epidemie op het Iberisch schiereiland, en men meende dat azijn desinfecterende werking had.

Afb. 107 Brief van Gibraltar via San Roque naar Edinburgh (1790)

De afstempelingen verschaffen de beide brieven een klein plekje binnen de Spaanse filatelie.

Hiermee sluit ik dit verhaal af. Mocht men na lezing van de inleiding nog niet overtuigd zijn, dan hoop ik dat de lezer die tot hier gekomen is nu wel inziet dat Spanje als geen ander land de ruimte biedt voor een fascinerende en onbegrensde filatelistische ontdekkingsstocht.

Noten

[1] In de veelgebruikte *Edifil Catálogo Unificado de Sellos de España* (2021). Dat komt dus neer op een gemiddelde van 32 zegels per jaar, waarmee Spanje zich qua aantallen uitgiftten in de voorhoede bevindt, althans in West-Europa. De nummering van deze catalogus wordt ook door andere catalogi gehanteerd, en ook bij veilingen en door handelaren. Bij verwijzing naar de catalogus wordt hier de afkorting Ed. gebruikt, gevolgd door het betreffende catalogusnummer. De geschiedenis begint dus met Ed.1.

[2] Tenzij anders vermeld zijn de getoonde zegels en poststukken afkomstig uit de collectie van de auteur. Enkele andere van mijn filatelistische publicaties zijn te vinden op: <https://dikbakker.nl>.

[3] Net als in veel andere landen levert *Correos*, de Spaanse postrijen, sinds 1980 complete jaarsets in een *carpeta* ('mapje'). Daarvoor bestaan dan weer speciale albums om ze in op te slaan. Grote stappen, gauw thuis.

[4] 'Ontdekking van Amerika'. Tegenwoordig spreken we liever van de 'Verovering van Amerika', immers, er woonden reeds tientallen miljoenen mensen in dat werelddeel toen Columbus op 12 oktober 1492 bij toeval op een van de Bahama-eilanden stuitte, in de veronderstelling dat hij in Indië was aangekomen.

[5] De letters toegevoegd aan de Edifil catalogusnummers zijn afkortingen van de omschrijving van de betreffende variant. Enkele van de meest voorkomende zijn: s (*sin dentado* = zonder (tanding)), h (*horizontal*), v (*vertical*), a (*arriba* = boven), m (*márgen* = rand), i (*izquierda* = links), d (*derecha* = rechts; *desplazado* = verschoven), H (*habilitación* = opdruk), p (*pareja* = paar; *papel* = papier; *parcial* = gedeeltelijk), e (*error* = fout), cc (*color cambiado* = kleur gewijzigd), ec (*error de color*

= foute kleur). Sommige letters worden dus in meerdere betekenissen gebruikt, maar uit de positie kan de juiste betekenis worden opgemaakt. Omdat boven (*arriba*) en onder (*abajo*) allebei met een 'a' beginnen koos men voor de laatste de letter 'z'. Een complete lijst van afkortingen is te vinden in de introductie van de gespecialiseerde Edifil-catalogi. Soms ook worden de letters a, b, ... toegevoegd aan catalogusnummers om alternatieve versies aan te duiden die als regulier zijn verschenen, maar bijvoorbeeld opvallende kleurverschillen vertonen. In enkele gevallen gebeurt dit om in eerdere drukken van de catalogus over het hoofd geziene zegels op de juiste plaats tussen te voegen, zodat men niet de gehele nummering hoeft te herzien, en er geen breuk met de historie ontstaat. Een voorbeeld daarvan is nummer 100A tussen 99 en 101.

[6] Van het zegel van 4 cuartos uit de ongetande serie van 1862 zijn drie versies bekend met tandingen 9 ½, 12 en 15 (Ed. 58d/da/db). Dit waren vroege experimenten met het perforeren, waarvan schaarse exemplaren naar buiten zijn geraakt, en zelfs gebruikt op een poststuk zijn aangetroffen. De eerste officieel getande uitgifte verscheen pas drie jaar later.

[7] Tot de bekendste experts behoren Francisco Graus (Barcelona), de Sociedad de Expertos Filatélicos de Barcelona (COMEX) en de Comisión de Expertos de Madrid (CEM). Beroemde vervalsers, die ook hun sporen hebben achtergelaten binnen de Spaanse filatelie, zijn Jean de Sperati en François Fournier.

[8] Het is duidelijk dat het hier ging om een opruimingsuitgifte, immers, diverse zegels zijn overgedrukt met dezelfde waarde als de oorspronkelijke, dus er was geen echte behoefte aan een aanvullingswaarde. Men wilde kennelijk zoveel mogelijk exemplaren van de hand doen, en de filatelisten waren een gewillige prooi.

[9] Deze variant staat in de wandelgangen bekend als '*caudillo corto*', zowel te vertalen als '(het woord) caudillo (is) kort' als 'de korte Leider'. Mij is niet bekend of dit een verhulde spot inhield van de dictator in kwestie, die niet erg indrukwekkend van staturus was, en ook nog eens behept met een ongewoon hoog stemgeluid.

[10] Er is geen catalogusnotering voor een gebruikt exemplaar van de foutdruk, terwijl die voor een gebruikt exemplaar van de 55 céntimos opdruk zeer bescheiden is. Als deze fout op alle geproduceerde vellen is gemaakt, dan moeten er onder de 28.500 stuks van de oplage toch 2.565 zegels met de 50 céntimos opdruk zijn gedrukt. Gezien de extreem korte frankering van deze zegels mogen we aannemen dat er zeer weinige voor daadwerkelijke frankering zijn gebruikt, en dat de voorkomende afstempelingen grotendeels zijn geplaatst op verzoek, bij de aankoop op het postkantoor. Maar wellicht nooit op een foutdruk.

[11] Merkwaardigerwijze zijn er van de drie andere zegels uit deze serie, die van een zeer gelijk ontwerp zijn, geen fouten bekend. Wellicht is deze waarde gebruikt als proefkonijn. 1989 was overigens een uitzonderlijk slecht – of moet men juist zeggen: goed – jaar voor missers. Het twee dagen eerder verschenen zegel in de reeks *Mujeres Famosas* (Ed.2989) en het een maand later verschenen *Centenario Cuerpo de Correos* (Ed.2998) scoren met 12 kleurverschuivingen ook ver boven het gemiddelde. Bakker (2021) laat zien dat er van Ed. 2989 in feite nog veel meer fouten bestaan dan van de hier getoonde Ed.2990.

[12] In werkelijkheid bestond de uiteindelijke drukplaat uit 255 zegels, zodat men op een totaalbedrag van 180 reales per afgedrukt vel uitkwam (1 real = 8,5 cuartos). De plaat was echter opgebouwd uit een aantal malen zo'n blok van 4 bij 6 zegels of een deel ervan, en kende dus uiteindelijk maar 24 verschillende afdrucken. Idem voor plaat 1A.

[13] Hoe ongewoon Spaanse keerdrukken zijn moge blijken uit het feit dat er een bekend is van het tamelijk onaanzienlijke zegel Ed.133 - €0,50 cataloguswaarde in gebruikte staat - die een catalogusnotering geniet van zes cijfers (Ed.133a).

[14] Dit in tegenstelling tot de Zwitserse catalogi, die er een apart hoofdstuk van hebben gemaakt, met tientallen nummers. Bakker (2018) beschrijft een computerprogramma dat alle mogelijkheden uit een blokje bepaalt, en daarbij ook aangeeft hoeveel blokjes men minimaal moet aanschaffen om over alle gecatalogiseerde multipels te kunnen beschikken.

[15] Een min of meer complete lijst van gebieden waarvan men koloniale uitgiften kan tegenkomen is (ik gebruik de Spaanse namen): Antillas Españolas, Cabo Juby, Cuba, Elobey, Fernando Po, Filipinas, Guinea Ecuatorial, Ifni, La Aguera, Marruecos, Puerto Rico, Rio Muni, Rio de Oro, Sahara en Tanger.

Referenties

Bakker, D. (2018). *De combinaties van de Altstoffverwertungserie*.

Jungfraupost 158.

Bakker, D. (2020). *Amerika in de Spaanse filatelie*. Filatelie februari-2020: 84-87.

Bakker, D. (2021). *Drukfouten in de moderne Spaanse filatelie*. Iberia.

Beekum, F. van, et al. (2013). *Echtheidskenmerken van de Spaanse postzegels*

De Figueredo, Albertino (ed.) (2005). *Catálogo de Sellos 1850-2005*.

Especializado, Enciclopédico. Barcelona: Filabo.

Laiz, Ángel (ed.) (2019). *Catálogo Unificado Especializado de Sellos de España Tomo I (1850-1900)*. Madrid: Edifil.

Laiz, Ángel (ed.) (2020). *Catálogo Unificado Especializado de Sellos de España Tomo II (1901-1939)*. Madrid: Edifil.

Laiz, Ángel (2021). *Catálogo Unificado de Sellos de España*. Madrid: Edifil.

Schier, Oswald (2011). *Manual de la Filatelia Española, Tomo I & II*. Barcelona: Filatelia de Barcelona.

APPENDIX: Spaanse filatelistische terminologie

Adorno	Versiering
Aerograma	Luchtpostbrief
Anverso	Beeldzijde
Avión	Vliegtuig
Bandeleta	Vignet
Barrados	Ongeldigheidsstrepen
Bloque	Blok
Cambio de color	Proefkleur
Capicua	Keerdruk
Carné	Postzegelboekje
Certificado	Aangetekend
Color cambiado	Proefkleur
Correo	Post
Correo Aéreo	Luchtpost
Correo Submarino	Duikbootpost
Correos	Posterijen
Dentado	Tanding
Dentado de línea	Lijntanding
Dentado de peine	Kamtanding
Dentado desplazado	Verschoven tanding
Doble	Dubbel
Emisión	Uitgifte, Emissie
Empalme	Papierlas
Error	Fout
Error de impresión	Drukfout
Error de color	Kleurfout
Falso postal	Vervalsing met oog op gebruik
Falso filatélico	Vervalsing ontstaan na afloop geldigheid
Falta de color	Ontbrekende kleur
Fijasellos	Plakker
Filigrana	Watermerk
Franquicia Postal	Vrijstelling van porto
Goma	Gom
Habilitación	Opdruk
Habilitación desplazada	Verschoven opdruk
Hoja	Vel
Hoja bloque	Blokje, Velletje
Interpanel	Tussenstrook
Maculatura	Drukuitschot

Margen	Zegel-/Velrand
Matasellos	Stempel
Muestra	Monster
No catalogado	Niet gecatalogiseerd
No expendido	Niet uitgegeven
Nuevo	Nieuw, ongebruikt
Obsequio	Relatiegeschenk
Oficial	Officieel
Papel delgado	Dun papier
Papel grueso	Dik papier
Pareja	Zegelpaar
Perforación	Perforatie, tanding
Plancha	Plaat
Prefranqueado	Voorgefrankeerd
Primer Día	Eerste Dag
Primer Vuelo	Eerste Vlucht
Prueba	Proef
Prueba de punzón	Graveerproef
Prueba oficial	Proef als nevenproduct
Reconstrucción de plancha	Plaatreconstructie
Reimpresión	Herdruk
Retoque	Plaatcorrectie
Reverso	Gomzijde
Sello	(Post)zegel
Sello impreso	Voorgedrukt zegel op briefkaart
Sobre	Envelop
Sin dentado	Ongetand
Sin dentar	Ongetand
Sobre	Envelop
Submarino	Onderzeeër
Taladro	Gat, ter ontwaarding aangebracht
Taladro de puntos limados	Stempel met afgevijlde puntjes
Tarjeta maxima	Maximumkaart
Tarjeta postal	Briefkaart
Tipo	Type
Usado	Gebruikt, gestempeld
Usado fraccionado	Opgedeeld zegel
Variedad	Variëteit
Variedad de impresión	Slijtagevariëteit
Variedad de reporte	Afdrukvariëteit